

NPO 1

19:00 DWDD

Extra lange uitzending over de terreuraanslag op Charlie Hebdo

Met te gast:

Prem Radhakishun, Fidan Ekiz, Philippe Remarque, Ruben L. Oppenheimer,
Jort Kelder, Claudia de Breij, Wilfred de Bruijn en Beatrice de Graaf

“Ik ben moslim *en* ik ben Charlie”

(Franse demonstrant, 2015)

De terreuraanslagen in Frankrijk in 2015: een case study naar de (macro)proposities van de kernbegrippen ‘moslim(s)’ en ‘islam’ en de vertegenwoordiging van moslimsprekers in het Nederlandse publieke discours op televisie

Masterscriptie Interculturele Communicatie
Alex van der Hoeff
4137221

Eerste begeleider: Mevr. drs. E.N. Besamusca
Tweede begeleider: Dhr. dr. J.D. ten Thije

Faculteit Geesteswetenschappen
Universiteit Utrecht

1 juli 2015

Samenvatting

In dit onderzoek is het Nederlandse publieke discours op televisie, van de eerste week na de terroristische aanslag op het Franse satirische weekblad Charlie Hebdo, onderzocht. Hiervoor is een vergelijking tussen het informerende en verhalende discours gemaakt op het gebied van (macro)proposities van de kernwoorden 'moslim(s)' en 'islam' en het aandeel en de discoursrol van geïnterviewde moslims. Het doel hiervan was in kaart te brengen hoe er op dat moment aan moslims en islam werd gerefereerd en hoe zij (onder)vertegenwoordigd waren in het debat.

Maatschappelijk gezien is deze analyse relevant vanwege de in de jaren 60 van de vorige eeuw ontstane frictie tussen moslims en niet-moslims in West-Europa. De positie van moslims en islam wordt momenteel opnieuw bediscussieerd door de ontwikkeling van het 'jihadistisch terrorisme'. In het contextueel kader van dit onderzoeksrapport is gepoogd dit debat in grote lijnen weer te geven aan de hand van met name literatuur van islamoloog Maurits Berger, hoogleraar diversiteit en integratie Halleh Ghorashi en het Sociaal en Cultureel Planbureau. Een wij/zij gevoel (Ghorashi, 2010) en de gemeenschappelijke religieuze identiteit van moslims (Berger, 2011) komen hierin met nadruk naar voren. Na de moord op Theo van Gogh in 2004 was de beeldvorming van moslims overwegend negatief (Van der Kroon, 2005; Woltering, 2005). Gijsberts & Lubbers (2009) geven aan dat deze negatieve attitude na 2005 met name onder hogeropgeleiden positiever werd.

In het huidige onderzoek zijn de (macro)proposities van de kernwoorden onderzocht door middel van een op de inhoudsanalyse gebaseerde methode, waarin de aan de kernwoorden toegekende eigenschapswoorden centraal staan. De discoursrollen van de moslimsprekers zijn bepaald op basis van zelfidentificatie en identificatie door anderen. Uit de analyse zijn tegenstrijdige, maar overwegend positieve, gedachten over moslims en islam naar voren gekomen. Er wordt er veel aan moslims als groep gerefereerd, maar tevens onderscheid gemaakt. Moslims zijn in beide soorten discours ondervertegenwoordigd en vooral geïnterviewd vanwege hun migrantenachtergrond in plaats van hun institutionele kennis. Tussen de informerende en verhalende journalistieke berichtgeving is weinig verschil gevonden. Het meest opvallend in dit onderzoek was de verschuiving in het wij/zij onderscheid (Ghorashi, 2010); dit betrof in dit onderzoek de West-Europese niet-radicalen burgers versus radicale moslims.

Voorwoord

Het oorspronkelijke idee voor dit eindonderzoek voor de master Interculturele Communicatie betrof een vergelijking van de (macro)proposities van 'moslim(s)' en 'islam' tussen het Nederlandse publieke discours op televisie na de aanslagen in Frankrijk in 2015 en de moord op Theo van Gogh in 2004. Echter, door een gebrek aan beschikbare tijd is het roer halverwege omgegooid en is besloten om het discours na de moord op Theo van Gogh niet bij de analyse te betrekken. Voorop gesteld zou ik daarom bij deze andere studenten aansporen om vervolgonderzoek uit te voeren aan de hand van het in dit onderzoek beschikbaar gestelde corpus. Het huidige onderzoek is voor mij erg leerzaam geweest; het was een zoektocht naar de juiste vraagstelling, een geschikte methode, een valide corpus en een juiste definitie van het begrip *eigenschapswoord*, maar het was vooral ook een erg leuk en leerzaam proces. Daarbij komt dat de analyse uiteindelijk interessante resultaten heeft opgeleverd in het kader van eerdere literatuur omtrent dit thema. Dit gezegd te hebben over het proces en resultaat van de scriptie, zou ik bij deze ook graag nog mijn medestudenten bedanken voor het meedenken tijdens de scriptie-interventies. Daarnaast zou ik tevens graag, met nadruk, mijn toegewijde begeleidster Emmeline Besamusca bedanken, aangezien zij mij van veel bruikbare feedback en sturing heeft voorzien. Als laatste zou ik graag Jan ten Thije bedanken voor het geven van het laatste beetje feedback dat ik nodig had om de scriptie te ontwikkelen tot in de huidige vorm. Aan het eind van dit traject ben ik daardoor toch nog heel wat meer te weten gekomen over de functionele pragmatiek.

Alex van der Hoeff

1 juli 2015

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	8
2. Contextueel kader.....	10
2.1 De islam in Nederland en de rest van West-Europa	10
2.2 De moslimmigrant als 'de ander' in Nederland.....	13
2.3 Jihadistisch terrorisme	15
2.4 De machthebbende rol van de West-Europese media	17
2.5 Verschuivingen in de journalistieke berichtgeving.....	19
2.6 De terreuraanslagen in Frankrijk (2015).....	20
2.7 Eerder onderzoek na 2004	20
2.8 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie	22
3. Theoretisch kader.....	23
3.1 Discoursanalytisch onderzoek.....	23
3.1.1 Critical Discourse Analysis.....	24
3.2 Functionele pragmatiek	25
3.2.1 Actantenkennis binnen de ervaren werkelijkheid.....	25
3.2.2 Het aan de oppervlakte brengen van actantenkennis	27
3.2.3 Het eigenschapswoord	28
3.2.4 Macroproposities.....	29
3.3 Migrantenrollen in discours	30
3.4 Informerende versus verhalende journalistieke berichtgeving.....	31
4. Methodologie.....	31
4.1 Het onderzoekscorpus.....	32
4.1.1 Geanalyseerde televisieprogramma's.....	33
4.1.2 Deelcorpus.....	34
4.2 De analysemodellen.....	35
4.2.1 Propositions van de kernwoorden	35
4.2.2 Macroproposities van de kernwoorden.....	39
4.2.3 De analyse van de geïnterviewde moslimsprekers en hun discoursrol	40
5. Resultaten	43
5.1 Deelvraag 1: proposities van de kernwoorden	44
5.1.1 Informerende journalistieke berichtgeving	44

5.1.2 Verhalende journalistieke berichtgeving	47
5.2 Deelvraag 2: macroproposities van de kernwoorden	50
5.2.1 Informerende journalistieke berichtgeving	50
5.2.2 Verhalende journalistieke berichtgeving	51
5.3 Deelvraag 3: geïnterviewde moslims en hun discoursrol(len)	52
5.3.1 Informerende journalistieke berichtgeving	52
5.3.2 Verhalende journalistieke berichtgeving	53
5.4 Deelvraag 4: Een vergelijking tussen beide soorten berichtgevingen	54
5.4.1 Propositions van de kernwoorden 'moslim(s) en 'islam'	54
5.4.2 Macroproposities	55
5.4.3 Geïnterviewde moslims en hun discoursrol(len)	56
6. Conclusie	57
6.1 Deelconclusie 1: gelijkgestemde, overwegend positieve, (macro) proposities van 'moslim(s)' en 'islam' in beide soorten berichtgevingen	58
6.1.1 proposities van de kernwoorden 'moslim(s)' en 'islam'	58
6.1.2 De macroproposities van de kernwoorden	58
6.2 Deelconclusie 2: weinig verschil in subjectiviteit en het aandeel en de rol van geïnterviewde moslims tussen beide soorten berichtgevingen	61
6.2.1 Subjectiviteit in beide soorten berichtgevingen	61
6.2.2 Vertegenwoordiging van moslimsprekers in beide soorten berichtgevingen..	62
6.3 Deelconclusie 3: van 'wij' niet-moslims naar 'wij' niet- radicale West-Europese burgers en van 'zij' moslims naar 'zij' radicale moslims	64
6.3.1 Tegenstrijdigheden omtrent moslims en islam	64
6.3.2 Een andere in- en outgroup dan voorheen	65
7. Discussie	67
7.1 Beperkingen van het onderzoek	67
7.2 Suggesties voor vervolgonderzoek	68
Bibliografie	70
Bijlagen	75
Bijlage A. Voorbeeld analysetabel informerende berichtgeving	75
Bijlage B. Voorbeeld analysetabel verhalende berichtgeving	77
Bijlage C. Voorbeeldanalyse geïnterviewde moslims informerende berichtgeving	79
Bijlage D. Voorbeeldanalyse geïnterviewde moslims verhalende berichtgeving	82

Bijlage E. Geïnterviewden informerende journalistieke berichtgeving.....	85
Bijlage F. Geïnterviewden verhalende journalistieke berichtgeving.....	90

1. Inleiding

Vanaf de 21^e eeuw hebben verschillende personen en gebeurtenissen bijgedragen aan de ontwikkeling van moslims en islam als veel bediscussieerd thema in de West-Europese landen. In Nederland hebben politici als Geert Wilders en Pim Fortuyn hieraan bijgedragen. Daarnaast hebben ook verschillende gebeurtenissen en organisaties, zoals de aanslag in New York op 11 september 2001, al Qaeda in het Midden-Oosten, de moord op Theo van Gogh in 2004 en de terroristische aanslag in Parijs in 2015 een belangrijke rol gespeeld. In combinatie met de hieraan voorafgaande instroom van arbeidsmigranten en hun gezin, vluchtelingen en asielzoekers vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw, zorgt dit tot op heden nog voor een continue evoluerend moslimdebat.

De diversiteit als resultaat van de instroom van migranten in de jaren zestig van de vorige eeuw zorgt binnen de West-Europese samenlevingen voor nogal wat frictie, welke met name betrekking heeft op de moslims. Dit is volgens sommigen resultaat van de negatieve beeldvorming van moslims in de Westerse media. Shadid (2005) stelt dat de media geen realistisch, maar een gesimplificeerd en geproblematiseerd beeld van moslims en de islam verspreiden en dat moslims zwaar ondervertegenwoordigd zijn in het debat, waardoor het beeld eenzijdig blijft. De media zouden er ook aan bijdragen dat de samenleving wordt opgedeeld in een *ingroup* en een *outgroup*; een *wij* versus *zij* (Ghorashi, 2010). Dit gevoel wordt versterkt door de culturalisering van het debat, waarin cultuur als verklarende factor wordt gezien en met name verschil tussen culturen wordt benadrukt (Maly, 2007). De manier waarop dit onderscheid wordt gemaakt zou voor sommige autochtone Nederlanders hebben geleid tot een meer nationalistische houding en voor sommige Nederlanders met een allochtone achtergrond, met name Marokkaanse Nederlanders, tot een sterkere religieuze identificatie (Maliepaard en Gijsberts, 2012). Dit toegenomen religieuze fanatisme lijkt echter ook verschuivingen teweeg te brengen in de perceptie van 'de moslimgemeenschap', die eerst veelal als één groep werd beschouwd in Nederland (Berger, 2007). Ten tijden van de moord op van Gogh in 2004 werden moslims en de islam overwegend negatief benoemd in de Nederlandse media. Het wij/zij onderscheid kwam hierin duidelijk naar voren en geïnterviewde moslims waren ondervertegenwoordigd in het debat. Hierbij lag de nadruk veelal op de islam (van der Kroon, 2005). Na te hebben onderzocht hoe, anno 2015 met het 'jihadistisch terrorisme'

als grootste dreiging in West-Europa, de moslim en islam in het publieke Nederlandse discours worden gepositioneerd, zal uit de resultaten in dit rapport blijken of er wel of geen verschuivingen in het moslimdebat hebben plaatsgevonden de afgelopen tien jaar.

In dit onderzoeksrapport wordt allereerst de context in kaart gebracht, waaruit de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie voortkomt, evenals de centrale vraagstelling. Vervolgens worden relevante theoretische benaderingen toegelicht en worden de deelvragen gepresenteerd als gevolg hiervan. Daarna volgt het methodologisch gedeelte, worden de resultaten gepresenteerd en zal op basis daarvan een aantal conclusies worden getrokken. Bijna aan het eind van het rapport gekomen, zal de methode worden bediscussieerd en zal er een aantal suggesties voor verder onderzoek worden gegeven. Aan het eind van dit rapport zijn de literatuurlijst en de bijlagen toegevoegd.

2. Contextueel kader

In dit hoofdstuk wordt de context, van waaruit de centrale vraagstelling is geformuleerd, toegelicht. Hoewel 'moslims in West-Europa' een breed maatschappelijk thema vormen, zullen slechts een aantal relevante aspecten hiervan worden belicht. De positie van moslims en islam in West-Europa en de attitudes van allochtone en autochtone burgers in West-Europa die ontstaan zijn als gevolg van de multiculturele samenleving komen uitgebreid aan bod. Hierbij zal ingezoomd worden op eerder onderzoek met betrekking tot de situatie in Nederland. Los van moslims in West-Europa wordt in dit hoofdstuk tevens de rol van de media in het creëren en in stand houden van ideeën en betekenis toegelicht, en wordt het 'jihadistisch terrorisme', met als recente case de aanslagen in Frankrijk, behandeld. Hierbij wordt tevens kort ingegaan op vergelijkbaar onderzoek van uit 2005 en later. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met de centrale vraagstelling.

2.1 De islam in Nederland en de rest van West-Europa

Het tekort aan arbeidskrachten in de jaren zestig van de vorige eeuw bracht gastarbeiders, o.a. uit Turkije en Marokko, naar West-Europa. Feitelijk, bepleit Berger (2011), maken deze immigranten pas 50 jaar deel uit van de westerse samenleving, maar is het aantal in die periode in hoog tempo gestegen. Dit laatstgenoemde met name door gezinshereniging- en vorming. Later kreeg West-Europa er asielzoekers en vluchtelingen bij, tot de migratie begin 21^e eeuw afnam. Anno 2005, leefden er naar schatting ruim 18 miljoen moslims in Europa (Latten & de Jong, 2005). Naast de fysieke aanwezigheid van de immigranten zelf, met name moslims, werd deze immigrantenstroom zichtbaar in de vorm van onder andere moskeeën en halalrestaurants; dit resulteerde in een snel veranderend West-Europees straatbeeld.

Uit het integratierapport 2014 van het CBS blijkt ruim één op de negen inwoners in Nederland van niet-Nederlandse afkomst: het aantal Turkse Nederlanders in 2014 wordt geschat op 2,4% van de bevolking en het aantal Marokkaanse Nederlanders op 2,3%. Daarnaast is er nog een groep 'overige niet-westerse burgers', waaronder Afghaanse, Iraakse, Iraanse en Somalische Nederlanders, die in totaal 4,3% van de immigranten vormen. In de grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag is circa één op de drie bewoners van niet-westerse komaf. Mensen met een moslimachtergrond

komen in Nederland als grootste immigrantengroep naar voren met een aantal van 825.000 moslims, aldus het Centraal Bureau van de Statistiek (Maliapaard en Gijsberts, 2012, p. 24). Tussen de Turkse en Marokkaanse Nederlanders, die samen de grootste migrantengroep in Nederland vormen, en de autochtone Nederlanders is door de jaren heen een aanzienlijke kloof gegroeid. Deze kloof is in de ogen van veel Nederlanders met een migrantenachtergrond sinds de eeuwwisseling alleen maar verergerd, aldus Lubbers en Gijsberts (2009). Als oorzaak hiervoor worden onder andere de aanslag op 11 september 2001, de opkomst van Pim Fortuyn en de moord op Theo van Gogh genoemd. Deze kloof tussen de Nederlandse moslims en de autochtone Nederlanders is onder andere versterkt door de hechte en persoonlijke contacten binnen de 'eigen (allochtone) kring' (Maliapaard en Gijsberts, 2012, p. 37). Voor 90% van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders geldt een sterke identificatie met de herkomstgroep. Maliapaard en Gijsberts (2012) stellen dat de Marokkaanse Nederlanders een hogere mate van religieus gedrag vertonen ten opzichte van andere moslimgroepen in Nederland. Op basis van verschillende vormen van religieus gedrag kunnen de moslims worden onderverdeeld in een aantal categorieën: streng praktiserende moslims, moslims die zich houden aan de voedselvoorschriften, maar niet aan de rituele geloofspraktijken en niet-praktiserende moslims. Wat betreft religieuze overtuiging, lijkt bij moslims in Nederland eerder sprake te zijn van een revitalisering van het geloof dan verwestering hiervan (Ibid., p. 12). Veel Turkse en Marokkaanse Nederlanders vinden dat er weinig respect is jegens hun geloof en cultuur en dat de leefwijzen van het Westen en moslims onverenigbaar zijn. Deze negatieve attitudes geven moslims het gevoel dat hun religieuze en/of etnische groep wordt bedreigd. Anderzijds vindt circa de helft van de autochtone Nederlanders dat er in Nederland te veel mensen uit andere landen wonen. Dit laatste gevoel wordt met name versterkt door de stijgende criminaliteit onder allochtone Nederlanders (met name Marokkaanse Nederlanders) en de associatie jegens hen met religieuze orthodoxie en geweld (Vrooman, Boelhouwer & Gijsberts, 2014, p. 267). Anno 2014 werd de maatschappelijk tegenstelling tussen de migranten- en autochtone groep als voornaamste conflictbron erkend als probleem door 60% van de bevolking (Ibid.). Van deze wrijving is niet alleen sprake in Nederland, maar

tevens in andere West-Europese landen, zoals bijvoorbeeld in Duitsland kenbaar wordt gemaakt door de anti-islambeweging Pegida¹.

Sinds de 21^e eeuw wordt deze wrijving binnen de maatschappij ook steeds meer benoemd door toedoen van het 'nieuw realisme', welk haar intrede heeft gedaan in Nederland met Pim Fortuyn. Dit houdt in dat iedereen het recht heeft te zeggen wat hij/zij denkt. Deze stroming wordt gekenmerkt door extreem rechtse politiek met een neo-nationalistisch karakter en kreeg vanaf de eeuwwisseling steeds meer aanhangers in Nederland (Prins, 2002). Dit heeft met zich meegebracht dat het debat omtrent de integratie van de migrantengroepen in Nederland en de onderlinge verhoudingen steeds meer op scherp is komen te staan. Een vraag die hierbij blijft opspelen, aldus Berger (2011, p. 504) is: 'wat maakt het dat we het over 'moslims' hebben in plaats van 'Turken', 'Surinamers' en 'Marokkanen'? Voor een antwoord op deze vraag kan onder andere verwezen worden naar de culturalisering van het publieke debat, waarbij het concept *cultuur* centraal staat als verklaring voor verschijnselen binnen de maatschappij. Wanneer een moslim het nieuws haalt worden sociaal-economische feiten vaak geculturaliseerd door bijvoorbeeld criminaliteit gepleegd door Nederlanders met een allochtone achtergrond toe te schrijven aan hun islamitische cultuur. Dit laatste terwijl de sociaal-economische achtergrond wellicht een belangrijkere rol speelt. Door de culturalisering van het debat wordt cultuur als verklarende factor gezien en wordt ook met name het verschil tussen culturen benadrukt, waardoor er een duidelijk verschil tussen de ingroup en de outgroup wordt gemaakt in het debat. Zowel in fictie als in het nieuws is deze manier van denken terug te vinden, verwoord door onder andere media, politici en academici. Maly (2007) noemt dit fenomeen *culturenpolitiek*. Hierop aansluitend ontstaan er verschillende complottheorieën, waaronder het idee dat de moslims al sinds het ontstaan van de islam erop uit zijn om de wereld, bij voorkeur Europa, aan zich te onderwerpen (Berger, 2011). Ondanks de huidige politieke situatie, waarin moslimterrorisme een veelbesproken thema is, zijn deze stellingen wankel onderbouwd. In Nederland is het lastig een overheersende richting ten gunste of ten nadele van moslims en de islam in het Nederlandse publieke debat te ontdekken, aldus ter Wal (2004). Een aantal dilemma's blijven naar voren komen, zoals godsdienstvrijheid versus gelijkheid. Het recht op vrijheid van godsdienst en

¹ Pegida staat voor *Patriottische Europeanen Tegen de Islamisering van het Avondland* en is opgericht in 2014.

meningsuiting verlenen aan conservatief religieus georiënteerde groepen of individuen zou volgens sommigen dan ook een averechts effect hebben op integratie, aldus Maliepaard en Gijsberts (2012). Anderen bestrijden dit of betogen dat, zelfs wanneer religieus conservatisme zich in de publieke sfeer openbaart, dit moet worden gerespecteerd als een uiting van meningsvrijheid net zo goed als dat voor andere levensovertuigingen geldt.

In het West-Europese publieke discours worden moslims, ondanks de onderlinge verschillen in taal, gewoonten, nationaliteit en zelf theologische opvattingen, vaak als één groep gezien op basis van hun islamitische achtergrond, aldus Berger (2011). De islam speelt in dit beeld van moslims een grote rol, waardoor zij voornamelijk de identiteit van 'de gelovige' krijgen toegeschreven². De moslims in West-Europa lijken zich echter niet te positioneren als een samenhangende gemeenschap, aangezien er op etnisch, linguïstisch, nationaal en zelfs religieus vlak veel verschillen zijn. West-Europese landen leggen juist wel druk op dit samenhangende aspect van een 'moslimgemeenschap'. Een dergelijke collectieve benadering is gebaseerd op een zogeheten *imaginary community*, stelt Berger (2007, p. 5), waarbij religie centraal staat als bepalende en enige factor.

2.2 De moslimmigrant als 'de ander' in Nederland

Al eerder is benoemd dat de culturalisering van het publieke debat ervoor zorgt dat verschijnselen binnen de maatschappij steeds meer worden toegeschreven aan cultuur (verschil) (Maly, 2007). Dit zorgt er onder andere voor dat de moslims, met hun islamitische achtergrond, als 'de ander' naar voren komen in het publieke discours. Ghorashi (2010) benoemt twee aspecten uit de Nederlandse maatschappij die de groeiende frictie tussen Nederlanders en 'nieuwe Nederlanders' helpen begrijpen. Allereerst is dat het eerder genoemde 'nieuw realisme' (Prins, 2002), waarbij de immigrant als subject centraal staat. Ten tweede is dit het uitgesloten gevoel dat immigranten in Nederland ervaren. Wanneer afkomst een zodanig grote rol speelt dat het iemands identiteit bepaalt, zal een migrant in Nederland nooit de Nederlandse

² Zelf gaan moslims deze benaming ook steeds meer gebruiken, aldus Berger (2011).

identiteit toegekend krijgen en altijd worden gezien als 'de ander'³. De negatieve aandacht voor moslims in de media heeft ervoor gezorgd dat moslims, die zich gewaardeerd en op hun plek voelden in Nederland, nu bang zijn om geïdentificeerd te worden als moslim, aldus Ghorashi (2010). Zij schrijft over het concept van othering, waarbij uitsluitel van 'de ander', op basis van een imaginaire 'zelf', centraal staat. Net als dat Berger (2007, p. 5) beweert dat moslims vaak als groep worden gezien op basis van een imaginaire eigen 'community', stelt Ghorashi (2010) dat de identificatie van anderen, en daarbij het in- of uitsluiten van (groepen) mensen, dus gebaseerd is op het imaginaire zelfbeeld. Hierbij wordt 'de ander' uitgesloten op basis van één of meer essentiële factoren, zoals religie en uiterlijk. Dit fenomeen wordt ook wel 'essentialisme' (Holliday et al., 2010, p.2) genoemd en gaat hand in hand met othering. Ghorashi (2010) ziet een aantal aanleidingen voor dit verschijnsel binnen de Nederlandse samenleving. Zo benoemt ze onder andere het Nederlandse gevoel van superioriteit tegenover de 'gekoloniseerde ander', welk na de kolonisatieperiode nooit is opgeheven. Dit superioriteitsgevoel van de Nederlanders is in de jaren zestig van de vorige eeuw alleen maar versterkt door de oorspronkelijk tijdelijke status van de 'gasten', de 'zwakkeren', de 'slachtoffers'. In het Nederlandse publieke debat wordt ook gerefereerd aan de islam alsof het iets 'van buitenaf' is, terwijl het dit allang niet meer is (Ibid., p. 109-111). Zo is er een debat ontstaan tussen de 'real Dutch' en de 'unwanted Dutch', oftewel, de autochtonen versus de nieuwkomers, aldus Ghorashi (2005).

Spruyt en Elchardus (2012) hebben onderzoek gedaan naar anti-moslimsentiment, islamofobia, en anti-buitenlander sentiment, xenofobia. Zij hebben de heersende attitude onder een groep eerstejaars Vlaamse universitaire studenten onderzocht aan de hand van twee experimenten, waarbij stellingen gerelateerd aan 'moslims' en 'buitenlanders' centraal stonden. Uit de analyse is gebleken dat de hedendaagse trend, althans in Vlaanderen, neigt naar een meer anti-moslimattitude, onder andere doordat men de 'moslimcultuur' als minder verenigbaar met de 'eigen cultuur' ziet. Daarnaast benoemen de auteurs dat het zou kunnen komen door de algemeen heersende (negatieve) discours omtrent de islam, waarin met name ook de verdediging van tolerantie, vrijheid van meningsuiting, individuele rechten en

³ Ook het gegeven dat de Nederlandse cultuur lastig te bepalen is, maar zich vooral laat kenmerken door de non-identiteit, maakt het lastig te bepalen wat of wie dan wél bij Nederland hoort (Prins, 1997).

consensuele waarden overheerst die bij veel burgers voor ontsteltenis zorgt. Het concept van islamofobia is voortgekomen uit de stroom immigranten waar Nederland niet op voorbereid was. Het geeft de verwarring en angst voor overname weer die heerst onder autochtone West-Europese burgers. Dit concept kent vele definities waarvan sommige slechts verwijzen naar de islam en andere tevens moslims benoemen. Een definitie van het concept door Goertz (2006, zoals geciteerd in Bleich, 2011, p. 1585) is de volgende: "indiscriminate negative attitudes or emotions directed at islam or Muslims".

Om ervoor te zorgen dat moslims zich niet gaan verenigen als een aparte, religieuze groep binnen de West-Europese samenlevingen en er daadwerkelijk een kans op integratie wordt ervaren, moet een andere benadering komen jegens moslims in Europa. Berger (2007) suggereert de nadruk te leggen op burgerrechten, zodat het gaat om rechten die voor iedereen gelden ongeacht bijvoorbeeld de etnische, religieuze of seksuele achtergrond. Het religieuze element zou er uitgehaald moeten worden om de suggestie van *imaginary causes* en *imaginary communities* (Ibid., p. 7) te vermijden. Het politiek beleid omtrent dit maatschappelijke thema staat al enige jaren onder druk. Dit komt onder andere, aldus het Sociaal en Cultureel Planbureau, doordat er teveel nadruk zou worden gelegd op de migrantengroepen en te weinig op de 'ontvangende cultuur'. Ghorashi (2010) oppert dat Nederland de eigen veronderstellingen ter discussie moet stellen om een vreedzame oplossing te vinden voor de culturele complexiteit binnen de Nederlandse samenleving. Door Laurence (2007) wordt geopperd dialoog in te zetten als middel voor vreedzame integratie tussen verschillende culturele groepen binnen de samenleving, waar Shadid (2000), evenals het CBS (2014), aangeeft dat interculturele voorlichting een belangrijke factor is. Om effectief te communiceren binnen een multiculturele samenleving dient men met name ook voldoende kennis te hebben van de andere cultuur (Ibid.).

2.3 Jihadistisch terrorisme

Naast de integratie van moslims in West-Europa staan ook terrorisme en veiligheid al een tijd centraal in het publieke debat. De grootste terroristische dreiging voor Nederland en voor tal van andere landen is momenteel die van het 'jihadistisch terrorisme'. De basis hiervan vormt een extreme politieke ideologie die gekenmerkt

wordt door een streven om door middel van het voeren van een 'heilige oorlog' tegen alle ongelovigen te voldoen aan de als goddelijke ervaren plicht om de islam over de wereld te verspreiden (Ministerie van Veiligheid en Justitie, z.d.).

De mogelijkheden die internet met zich mee heeft gebracht hebben ervoor gezorgd dat het terrorisme transformeerde. Door de vele interactiemogelijkheden binnen netwerken zijn terroristen meer op globaal niveau gaan functioneren. Tot 2004 stonden leden van een terroristisch netwerk met name face-to-face in contact met elkaar. Dit is te zien binnen de Nederlandse Hofstadgroep, waarbij jonge moslims andere islamisten via chatrooms en forums aanspoorden om zich aan te sluiten bij het terroristische netwerk. Via deze weg zijn de interactiemogelijkheden oneindig en zijn ook de 'lone wolfs' goed te bereiken. Een andere verandering in de terroristische beweging onder radicale moslims is de behoefte onder vrouwen om zich aan te sluiten. Er zijn nog steeds veel meer mannen actief binnen terroristische netwerken, maar met name online dragen ook islamitische vrouwen steeds meer bij (Sageman, 2008, pp. 109-113). Door de nieuwe mediamogelijkheden als TV en internet heeft zich het fenomeen van *homegrown terrorism* ontwikkeld. Dit houdt in dat, ondanks de fysieke afstand tussen leden van een terroristennetwerk men, in naam van een terroristische beweging of los daarvan, aanslagen beraamt en uitvoert binnen de eigen landsgrenzen. Een voorbeeld hiervan zijn de aanslagen in Frankrijk, waarbij de daders aangaven in naam van al Qaeda in Jemen te handelen. Het radicaliseringsproces vindt dan ook vaak plaats in het vestigingsland (Sageman, 2008, pp. 133-147). Dit hedendaagse zelfgeorganiseerde terrorisme onder moslimjongeren wordt ook wel de 'third wave' of de 'third jihad' genoemd. Deze term wordt gebruikt om de 'derde migratiegolf' uit de geschiedenis waarmee Europa te maken krijgt aan te duiden (Berger, 2011, p. 504).

De jihadistische acties worden, onder andere door de daders zelf, toegeschreven aan hun islamitische achtergrond. Waar hierbij de eerder besproken culturalisering van het debat weer terugkomt, zien we tevens het concept van essentialisme weer naar voren komen. Het slechts toeschrijven van het terrorisme aan religie duidt op een essentialistische benadering (Holliday et al., 2010, p. 2). Er wordt hierdoor een exclusieve ingroup en outgroup gecreëerd op basis van een essentialistisch, statisch beeld van cultuur(aspecten). Hieruit voort komt het concept van othering waarbij de ander gezien wordt als de 'vreemde' die anders is dan de 'normale' en 'superieure' eigen culturele gemeenschap (Ibid.). In het geval van terrorisme door moslims zou, aldus

Berger (2004), meer in termen moeten worden gedacht van bepaalde vormen en deelaspecten van het islamitische geloof en moslims. In dit huidige onderzoeksrapport komt in het resultatenhoofdstuk dan ook naar voren hoe er in het onderzochte publieke discours is gerefereerd aan moslims en islam en wat hierbij de (macro)propositionele inhoud van 'moslim(s)' en 'islam' is.

2.4 De machthebbende rol van de West-Europese media

De media spelen in het moslimdebat een mediërende rol: zij zijn als een tafel tussen de actoren in, welke ze enerzijds verbindt, maar tegelijkertijd ook afstand tussen hen creëert. De Boer en Brennecke (2003, zoals geciteerd in Shadid, 2005, p. 131) schrijft over de onontkoombare media-impact die over de jaren heen alleen maar gegroeid is, zoals tevens wordt gesteld door Hooghe, Swert en Walgrave (2005). Zij stellen daarbij dat de media allang niet meer dienen als doorgeefluik, maar een veel interactievere functie hebben gekregen. Fundamentele, maar simpele theorieën die de almacht van de media veronderstellen, zoals de 'almacht van de media- theorie' (De Boer, 2008, pp. 16-20), zijn verder ontwikkeld tot theorieën waarin de kijker als meer kritische ontvanger wordt aangesteld en de media-invloed minder direct is en verloopt via opinieleiders die een persoonlijke of maatschappelijk georiënteerde boodschap overbrengen. Dit laatste komt naar voren in de two- step-flow theorie (De Boer, 2008, p. 46), waarin opinieleiders zogeheten volgers ontwikkelen. In de culturele-indicatorenbenadering van Gerbner (1973, zoals geciteerd in de Boer, 2008, pp. 159-165) wordt gekeken naar de mate waarin de media functioneren als 'socialisators' en 'cultivators'. De media maken *iets* publiek, maar creëren daarmee ook *een* publiek. Vragen als 'wat is belangrijk?', 'wat is goed en kwaad?' en 'wat hangt waarmee samen?' worden (deels) beantwoord en gestuurd door de media (Ibid.). De Boer (2008) stelt dat televisie een direct en indringend karakter heeft; de televisie fungeert als verhalenverteller en komt bij iedereen, ongeacht de sociale status of opleiding, in huis. Uit onderzoek blijkt dat met name actualiteitenprogramma's veel impact hebben, doordat er veel verschillende invloedrijke factoren worden gecombineerd, zoals 'conflict en negativiteit' en 'macht en personalisering' (Ruigrok, 2012, p. 4). Ondanks dat de media niet altijd 'echte' werkelijkheid vertonen en bespreken slagen zij er vaak in een 'imaginaire' werkelijkheid te creëren voor het publiek.

Shadid (2005) bespreekt de rol van de media in het moslimdebat. Hij stelt dat de media, direct en indirect, een grote rol spelen in de (negatieve) beeldvorming omtrent Nederlanders (en West-Europeanen) met een allochtone achtergrond. Ook Hooghe (2005) bevestigt dat de 'gekleurde' nieuwsitems vaak negatieve associaties met etniciteit betreffen, omdat het veelal gaat om criminaliteit, geweld en fundamentalisme/extremisme. Deze items kennen daarbij een hogere nieuwswaarde dan andere items. Deze selectieve beeldvorming rondom bepaalde culturele groepen uit de maatschappij gebeurt aan de hand van *framing* and *priming*, zoals dit omschreven wordt door Schneider (2004, zoals geciteerd in Shadid, 2005, p. 330). Priming betreft de invloed van agenda setting op de publieke opinie, aldus Weaver (2007, p. 145). Volgens Shadid (2005) krijgen beleid of thema's in het voordeel van de minderheidsgroepen amper aandacht in de media, wat duidt op de agenda-setting theorie (de Boer, 2008, pp. 185-188). Hierdoor krijgt de dominante groep in de samenleving ook een versterkt dominant gevoel aangereikt en wordt het wij/zij onderscheid steeds groter (Shadid, 2005). Naast priming heeft ook framing een grote invloed op de selectieve beeldvorming van bepaalde culturele groepen, aldus Entman (1993). Hij definieert framing als volgt:

"To frame is to select some aspects of a perceived reality and make them more salient in a communicating text, in such a way as to promote a particular problem definition, causal interpretation, moral evaluation, and/or treatment recommendation for the item described" (zoals geciteerd in Weaver, 2007, p. 143).

Benford en Snow (2000) stellen dat het concept van framing meer inhoudt dan slechts het uitdragen van ideeën en betekenis: sociale acties en de actanten worden niet alleen gezien als (voort)dragers van bestaande betekenis en ideeën, maar tevens als geëngageerde tussenpersonen die voortbouwen op bestaande betekenis en daarbij nieuwe betekenis en ideeën produceren en uitbrengen aan het publiek. Enerzijds staan de media erom bekend invloed uit te oefenen op de informatievoorziening en datgeen waarover gepraat wordt en anderzijds passen zij de geselecteerde thema's en informatie aan op de interesse van de mediagebruikers (Ibid.). Shadid (2005, p. 331) stelt dat de media een aantal tekortkomingen vertonen in het verschaffen van een realistisch beeld van de islam en moslims: de weergave is gesimplificeerd, afstandelijk,

geproblematiseerd en gestigmatiseerd, waardoor ook hij weer benadrukt dat de samenleving wordt opgedeeld in wij en zij. Daarbij meent hij dat de participatie van moslims in de media ontbreekt, waardoor zij ook hun visie niet kunnen delen met de samenleving (Shadid, 2005; Hooghe, 2005). Echter, hieraan wordt tevens getwijfeld door anderen vanwege de *burden of representation*, wat inhoudt dat de allochtoon druk gelegd krijgt op de eigen representatie als allochtoon of, in dit geval, als Nederlander (Shadid, 2005, p. 341). Binnen de Nederlandse samenleving zijn burgers met een autochtone achtergrond en burgers met een allochtone achtergrond. Beide groepen hebben een institutionele rol, maar tevens een culturele rol binnen de maatschappij, waardoor de hierboven genoemde *burden of representation* een rol kan spelen (Ibid.).

2.5 Verschuivingen in de journalistieke berichtgeving

Aan het begin van de twintigste eeuw kon de grote massa steeds beter bereikt worden via de media. Organisaties toebehorend aan diverse zuilen kregen veel invloed op mensen via hun mediakanalen (Ruiter en Smulders, 1996). In de naoorlogse jaren begon men opvoeding en cultuuroverdracht als een kernbegrip binnen de journalistiek te zien. In de jaren zestig van de vorige eeuw ontzilde Nederland, wat ook in de journalistiek te herkennen was: de kranten gingen steeds meer op elkaar lijken (Ibid.). Er ontstonden vanaf de jaren zestig twee nieuwe tendensen in de journalistiek: die van het 'wezenlijke' en die van het 'obscene.' De journalist kreeg in die periode steeds meer aandacht als individu en kreeg meer ruimte om zijn identiteit en creativiteit te tonen in het verhalen van een gebeurtenis (Wijfjes, 2004). In de loop van de jaren negentig begon de civiele journalistiek in Nederland aan een opmars. Deze vorm bood de burger een eigen stem en de mogelijkheid zich te uiten in de media. Het nieuws werd, kortom, subjectiever.

Ondanks deze journalistieke ontwikkeling, is er nog steeds een aanzienlijk verschil te bekennen tussen de berichtgeving in talkshows waarin een verhalende discours wordt neergezet en het informerend discours (Tolson, 2001, zoals geciteerd in Thornborrow, 2007, p. 1437). Verhalende journalistieke berichtgeving wordt gekenmerkt door gedramatiseerde issues die aan het licht worden gebracht aan de hand van de interactie tussen vertellers, gastheer/vrouw en het publiek. Verhalende discours in talkshows is multifunctioneel doordat een thema en daarmee een boodschap op

diverse manieren, en door diverse actanten, wordt gepresenteerd aan het publiek (Thornborrow, 2007; Ruigrok, 2012).

2.6 De terreuraanslagen in Frankrijk (2015)

Dit onderzoek betreft discoursanalytisch onderzoek met als case de terreuraanslagen in Frankrijk van januari 2015. Deze terreurdaden vormden de tweede gebeurtenis met een vergelijkbare impact binnen de Nederlandse samenleving als die van de moord op Theo van Gogh in 2004. Eerst was er op woensdag 7 januari 2015 de aanslag op Charlie Hebdo, een satirisch getint Parijs weekblad, waarbij totaal twaalf mensen om het leven kwamen. Het weekblad bracht een editie uit waarop de profeet Mohammed stond afgebeeld voorop de cover. Het betrof een satirische cartoon die bij sommige moslims in het verkeerde keelgat schoot. De donderdag daaropvolgend werd een agente gedood en vrijdag stierven vier mensen bij een gijzeling in een joodse supermarkt, waarvan de dader hoogstwaarschijnlijk in contact stond met de twee daders van Charlie Hebdo. Uiteindelijk zijn de drie daders vrijdag gedood. Deze terreurdaden zorgden opnieuw voor een opleving in het moslimdebat in Nederland en andere Europese landen, gezien de islamitische achtergrond van de daders. De daders handelden uit naam van de islam en een islamitisch terroristische beweging; al Qaeda Jemen. Hieruit blijkt het eerder genoemde homegrown terrorism (Sageman, 2008, pp. 133-136). De impact was groot vanwege de schending van het vrije woord en de vrije pers en daarmee de schending van de democratische waarden. De gevoelens van onmacht en angst van de bevolking liet zich, in onder andere Frankrijk en Nederland, zien in het houden van stille tochten, stakingen, publieke en politieke discussies en brandstichtingen. Daarnaast lijkt men, althans de Nederlandse bevolking, zich steeds meer bedreigd te voelen door dergelijke radicale moslims en wellicht door moslims in het algemeen.

2.7 Eerder onderzoek na 2004

Nog regelmatig koppelt men in het huidige publieke Nederlandse debat, zoals na de aanslagen in Frankrijk, terug naar de moord op Theo van Gogh. Op 2 november 2004 werd hij door een jonge Marokkaanse Nederlander vermoord in Amsterdam. Het was, na de moord op rechts politicus Pim Fortuyn, een tweede vergelijkbare daad van

terrorisme waar Nederland mee te maken kreeg. Net als na de aanslagen in Parijs bracht dit verhitte reacties teweeg. Zo brandden er onder andere twee islamitische lagere scholen af en werden moskeeën aangevallen. Onder andere deze moord zette het neo-nationalisme in Nederland kracht bij en zorgde voor een veranderende attitude jegens moslims (Korteweg, 2005).

Van der Kroon (2005) onderzocht na de aanslag in 2004 de Nederlandse mediaberichten over moslims. In het onderzoeksrapport van deze auteur komt naar voren dat een aantal beelden van minderheden in Nederland een terugkerend karakter kreeg; zo zorgen Marokkaans-Nederlandse jongeren bijvoorbeeld voor overlast. Ook bleek de beeldvorming van moslims in de media overwegend negatief te zijn en betrekking te hebben op bepaalde thema's zoals 'machtsverhoudingen' of 'de islam'. Woorden en daden hadden vaak betrekking op de etnische en/of religieuze identiteit van moslims als groep, waarbij de nadruk werd gelegd op de islam en het gevaar ervan. Moslims zelf bleken ondervertegenwoordigd als sprekers in de media, al leek dit wel al minder te zijn geworden ten opzichte van vóór 2005. Daarnaast kwam de tegenstelling van wij (niet-moslims) versus zij (moslims) veel voor in de mediaberichten, echter wel in meer gevarieerde vorm dan voorheen. Van der Kroon (2005) geeft aan dat de impact van dergelijke terroristische aanslagen groot zijn op de beeldvorming omtrent moslims. Ondanks dat de berichtgeving over moslims na verloop van tijd afnam, bleef deze overwegend negatief. In het algemeen lag de nadruk meer op de dreiging van de islam, waar voorheen de nadruk meer lag op de sociaal-economische positie van moslims in Nederland (Ibid., para 6.3). Volgens Woltering (2005, p. 49) kwamen er toentertijd drie soorten 'frames' omtrent moslims naar voren: beeldvorming over de mate van radicale opvattingen door moslims, beeldvorming over integratie en beeldvorming over het behoud van de eigen 'moslimcultuur'. In het huidige debat kan van de drie frames met name het eerste worden herkend, zoals ook Van der Kroon al aangeeft in zijn onderzoek uit 2005.

Ook jaren na de moord op Van Gogh is door Gijsberts en Lubbers (2009) de attitude in Nederland jegens moslims onderzocht. Allereerst bevestigen zij in het jaarrapport integratie 2009 dat de negatieve beeldvorming omtrent Nederlanders met een allochtone achtergrond met name aan het begin van de 21^e eeuw duidelijk aanwezig was. Tussen 2000 en 2005 zouden autochtone Nederlanders zich in het algemeen meer bedreigd hebben gevoeld door allochtone Nederlanders dan voorheen. Echter, na 2005

bleek deze algemene attitude weer positiever, met name onder hoger opgeleide autochtonen in Nederland.

2.8 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

De relevantie van dit onderzoek komt enerzijds naar voren in het huidige, actuele karakter van het moslimdebat en recente thema's hierin zoals het jihadistisch-terrorisme, veiligheid en verschuivingen rondom het verschijnsel van othering. Anderzijds is het een debat dat al sinds begin 21^e eeuw gaande is, af en toe lijkt af te koelen, zoals onder andere naar voren komt in het jaarrapport integratie 2009, maar dan weer met een moment van opleving te maken krijgt (Gijsberts & Lubbers, 2009). Dit laatste was te zien na de moord op Theo van Gogh en nu opnieuw na de aanslagen in Frankrijk. Met de uitkomsten van eerder onderzoek naar beeldvorming omtrent moslims en islam in gedachte, zoals hiervoor besproken, wordt in dit onderzoek het gebruik en de betekenis van de woorden 'islam' en 'moslim(s)' onderzocht wat betreft de nieuws- en actualiteitenprogramma's van de Nederlandse Publieke Omroep (NPO) uit de informatieve en verhalende journalistieke berichtgeving. De resultaten van dit onderzoek kunnen tot op zekere hoogte naast eerder, soortgelijk onderzoek worden gehouden en bieden ook perspectief voor eventueel vervolgonderzoek. Gezien het veranderlijke karakter van de problematiek omtrent integratie en de positie van moslims in Nederland (en de rest van West-Europa) kan de analyse van de aanslagen in Frankrijk niet direct vergeleken worden met onderzoek uit bijvoorbeeld 2005, na de moord op Theo van Gogh. Deze vergelijking kan echter wel worden gedaan wanneer de vergeleken onderzoeksresultaten worden gezien als een weergave van betekenisvolle, uitvoerig besproken momentopnames in het Nederlands moslimdebat.

Met dit contextueel kader in gedachte is de volgende centrale vraagstelling geformuleerd:

“Hoe verschillen de verhalende en informerende journalistieke berichtgeving op TV van elkaar, op het gebied van de (macro)proposities van de woorden 'moslim(s)' en 'islam' en het aantal geïnterviewde moslims en hun discoursrol, na de terreuraanslagen in Frankrijk van januari 2015?”

3. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de theoretische benaderingen die ten grondslag liggen aan dit onderzoek. Tussendoor wordt aangegeven welke deelvragen zijn geformuleerd aan de hand van welke theoretische benadering(en). Allereerst wordt het doel van discoursonderzoek toegelicht. Daarnaast, aangezien in dit onderzoek dieper wordt ingegaan op de manier waarop taal is gebruikt in het discours ter betekenisgeving binnen een bepaalde werkelijkheid, wordt de term '(macro)proposities' uit de functionele pragmatiek toegelicht. Naar aanleiding van het contextueel kader, met name de inbreng van Shadid (2005) over moslims in de media, is besloten naast deze discoursanalyse ook het aandeel en de positie van geïnterviewde moslims in het discours te analyseren. Het hoofdstuk zal dan ook worden afgesloten met een toelichting verschillende migrantenrollen.

3.1 Discoursanalytisch onderzoek

Fairclough (2003) gaat uit van de veronderstelling dat taal een belangrijk element is in het sociaal leven van mensen, welk onlosmakelijk met andere elementen is verbonden. Hierdoor vormt 'taal' ook een belangrijk aspect in sociaal onderzoek, wat kan worden uitgevoerd aan de hand van een vorm van discoursanalyse. Discoursanalytici onderzoeken de relatie tussen taal, macht, kennis en waarheid en zijn van mening dat discours op macroniveau bepaalt wat mensen zeggen, doen en hoe ze spreken. Fairclough (2003) geeft aan dat discoursanalytici onderzoeken in hoeverre sociale veranderingen tevens veranderingen in het publieke discours teweegbrengen en hoe deze vormkrijgen. Discoursanalyse is geen welomlijnde onderzoeksmethode, maar bestaat in vele vormen (Van Dijk, 1997, zoals geciteerd in Fairclough, 2003, p. 2). Als er al één grote opdeling in discoursanalytisch onderzoek te maken valt is het volgens Fairclough (2003) tussen enerzijds de benaderingen die een gedetailleerde 'tekst'-analyse uitvoeren en anderzijds de methodes die dat niet doen. De eerste groep heeft vooral aandacht voor taal op grammaticaal niveau en legt in beperkte mate de link met de macrocontext. De tweede groep is eerder geïnspireerd door sociale theorievorming en betreft een directe link naar de macrocontext. De mediale berichtgeving kan

bijvoorbeeld geanalyseerd worden aan de hand van deze tweede soort discoursanalytisch onderzoek. Media geven 'de werkelijkheid' en de verschillende partijen daarin kleur. Dé werkelijkheid bestaat echter niet; deze komt altijd gefilterd tot ons. Taal en cultuur zijn hierin belangrijke factoren voor het toekennen van betekenis en het construeren van een werkelijkheid, omdat een object nadat er mentale betekenisgeving heeft plaatsgevonden, talig wordt gereproduceerd (Hall, 1997, zoals geciteerd in van der Kroon, 2005, para. 2.1.). Volgens Detant (2004, zoals geciteerd in Verthé, 2005, p. 56) is hier sprake van discoursanalyse vanuit sociaal-constructivistisch perspectief. Hall (1997, zoals geciteerd in van der Kroon, 2005, para. 2.1) noemt de relatie tussen cognitieve modellen en de 'veruiterlijking' daarvan in concrete taaluitingen de 'twee systemen van representaties'.

De hierboven genoemde sociale reproductie heeft volgens van Dijk (1993) betrekking op de continuïteit van dezelfde structuren, als het resultaat van actieve processen, of een heel sociaal systeem op zich. Essentieel daarbij is dat de leden van het systeem zelf betrokken zijn bij het continuïteitsproces. Dit weergeeft een ideologische kant van discours, aangezien de discursieve structuren de mentale belichaming van een velerlei doelstellingen en belangen van een bepaalde groep mensen vertegenwoordigen. Wanneer discours in het teken staat van machtsverhoudingen tussen groepen mensen wordt het een 'minachtend discours' genoemd. Hierbij kan gesteld worden dat de definiëring van de outgroup de legitimering van discriminatie en differentiatie betracht in het voordeel van de ingroup (Van Dijk, 1993, pp. 9-11).

3.1.1 Critical Discourse Analysis

'Critical discourse analysis' houdt zich bezig met de hierboven genoemde continuïteit in discourse en de bijkomende machtsverhoudingen, evenals de veranderingen hierin op een meer abstract, structureel niveau in geschreven of verbale tekst. Teksten worden bekeken op talig niveau, maar tevens op het niveau van 'interdiscursive analysis', wat inhoudt dat de tekst bestudeerd wordt binnen de context van onder meer het soort discours en genre (Fairclough, 2003, p. 4). Van Dijk (1995, pp. 17-19) omschrijft critical discourse analysis als een speciale benadering van onderzoek naar geschreven en verbale teksten. Hij benoemt de volgende kenmerkende factoren: het type onderzoek is probleem-georiënteerd, vanuit een kritisch standpunt, gefocust op de relatie tussen

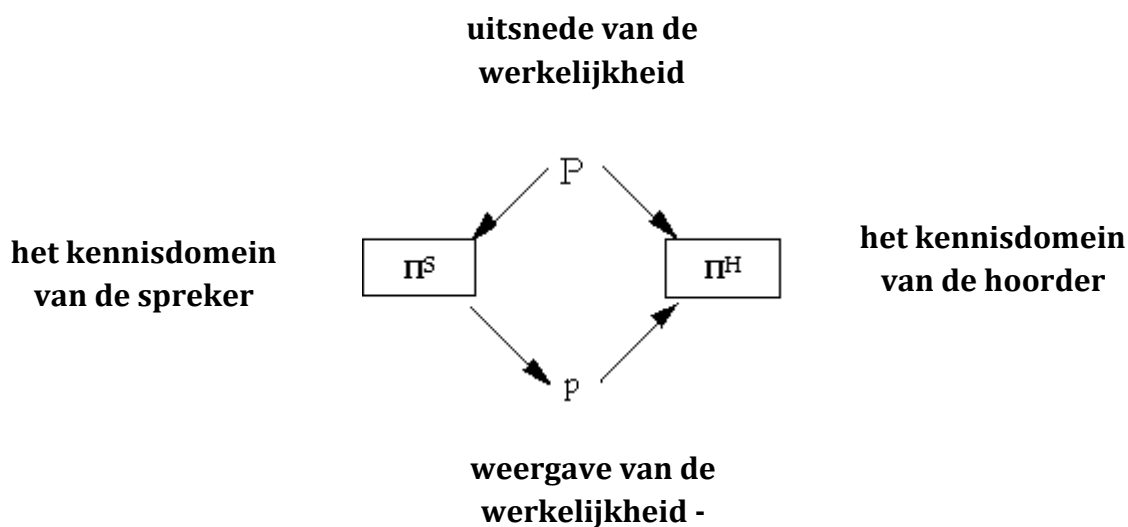
discours en de maatschappij. Het betreft alle dimensies van discours (taalhandelingen, grammatica, et cetera) waarbij, bij onderzoek naar discours binnen een maatschappij, de nadruk met name ligt op machtsverhoudingen en (on)gelijkheid in en door verbale en geschreven teksten (Ibid.).

3.2 Functionele pragmatiek

3.2.1 Actantenkennis binnen de ervaren werkelijkheid

Ook binnen de functionele pragmatiek is aandacht voor de mentale betekenisgeving en de talige veruiterlijking hiervan. Deze gaat ervan uit dat mensen, doordat ze bepaalde taalhandelingskennis hebben, taal gebruiken om te handelen en om de werkelijkheid te construeren. Taalhandelingskennis bestaat uit vanzelfsprekende elementen die door gespreksdeelnemers worden toegepast (Houtkoop & Koole, 2000). Functioneel pragmatisch onderzoek is er enerzijds op gericht taalelementen, taalstructuren en taalhandelingen te verklaren en anderzijds om het maatschappelijk karakter van deze taalhandelingen te reconstrueren. Dit soort onderzoek kan dan ook worden uitgevoerd op zowel zinsniveau (microniveau) als maatschappelijk/discoursniveau (macroniveau). Teksten en gesprekken zijn dus, evenals bij de critical discourse analysis, uitgangspunt voor de analyse binnen de functionele pragmatiek (Ibid.), evenals bij de hiervoor genoemde 'critical discourse analysis'. Instituties, zoals de media, spelen hierbij een centrale rol aangezien zij maatschappelijke doelen vervullen (Ibid.). Binnen de institutie 'media' zijn bepaalde kennisstructuren aanwezig die worden gereproduceerd en eventueel veranderd door de actanten die kennis uitwisselen. Door deze verandering kan bijvoorbeeld een ongewenste situatie worden opgelost. De maatschappelijke actanten van een institutie handelen binnen een bepaald discourstype en volgen daarom bepaalde, geautomatiseerde handelingspatronen zoals 'vragen', 'rapporteren' en 'opgave geven' (Houtkoop & Koole, 2000). Het proces van het handelen zelf krijgt vorm aan de hand van taalhandelingen, zoals 'vraag', 'bewering' en 'advies' (Ibid.). Kennisoverdracht tussen actanten is één van de taalhandelingen (Ehlich en Rehbein, 1993). Deze taalhandeling is gebaseerd op een uitsnede van de kennis van de werkelijkheid van de handelende personen (Ibid.). Spreker en hoorder, of schrijver en lezer, bevinden zich in een eigen kennisdomein met betrekking tot een door hen ervaren werkelijkheid. De

overdracht van deze kennis is een mentaal proces (Ibid.). De weergave van de werkelijkheid van de spreker, die de hoorder tijdens de interactie ontvangt, wordt 'propositie' genoemd. De propositie betreft de inhoud van de taaleenheid op zinsniveau (Ten Thije, 2003). Een geslaagde kennisoverdracht vindt plaats op het moment dat de kennisdomeinen van de spreker en de hoorder overeenkomen (Ehlich en Rehbein, 1986 in: Langelaar, 2009, p. 16). Onderzoek naar proposities kan de relatie verhelderen tussen de kennis van de spreker en de werkelijkheid of tussen de kennis van de spreker en het propositionele gehalte van de uiting (Ten Thije, 2003). Dit proces van kennisoverdracht kan als volgt schematisch weer worden gegeven:

Figuur 1: P- Π-p model van de taalhandeling: kennisoverdracht (Ehlich en Rehbein, 1986 in: Langelaar, 2009, p. 19)

Actanten doen inschattingen in een communicatieve situatie, welke individuele interpretaties van bepaalde delen van de werkelijkheid vormen. De basis van de inschatting wordt gevormd door particuliere ervaringskennis. Meerdere inschattingen over een deel van de werkelijkheid vormen samen een beeld. Beelden vormen op deze manier een verzameling van vaste interpretaties van de handelingswerkelijkheid van de kenner. Beelden circuleren en worden zo overgedragen uit het kennisbereik van de afzonderlijke kenner naar dat van anderen. Op deze manier vindt een veralgemenisering van een beeld plaats en wordt een imago gevormd. Een imago is dus een beeld dat over meerdere kenners is verspreid (Ehlich en Rehbein, 1993, pp. 138-140).

In het huidige onderzoek kunnen de media worden gezien als de ‘instituten’, het publiek als de ‘cliënten’ en de geïnterviewden (sprekers) als ‘institutionele agenten’ (Ehlich & Rehbein, 1993, pp. 125-127). Het achterhalen van de actantenkennis is lastig omdat deze zich bevindt in de dieptestructuren van taalhandelingen. De kennis die wordt geactiveerd door betekenis, wordt toegekend aan bepaalde taaleenheden en kan algemeen of contextueel zijn. De dieptestructuren kunnen aan de oppervlakte komen wanneer taalelementen tevens in de diepte en aan de oppervlakte worden bestudeerd (Ehlich en Rehbein, 1993). Sauer (1990, zoals geciteerd in el Farissi, 2008, p. 16) stelt dat woorden elementen in complexe communicatieve handelingen zijn en als ‘uitingen’ kunnen worden benaderd. Woorden zijn aan de oppervlakte zichtbaar, waardoor nader onderzoek van deze woorden op zinsniveau en discoursniveau bijdraagt aan het achterhalen van de onderliggende kennisstructuren binnen de gegeven werkelijkheid (Ibid.).

3.2.2 Het aan de oppervlakte brengen van actantenkennis

Ehlich en Rehbein (1993, pp. 129-130) dragen een aantal manieren aan om de actantenkennis binnen een bepaald discourstype te achterhalen. Ten eerste wordt de verbalisering van de eigen kennis van de actanten gebruikt. Ten tweede worden de kennisstructuren uit de taalhandelingen gereconstrueerd. Ten derde krijgen kenniselementen hun eigen plaats binnen een structuur door het ontwikkelen van een systematiek, welke weer wordt ontwikkeld op basis van een corpusanalyse. Dit onderzoek betreft een combinatie van methoden.

In navolging van onder meer el Farissi (2008) en Elsinger (2013) is ook in dit onderzoek gekozen voor de studie naar het taalelement ‘eigenschapswoord’. In dit onderzoek is gekeken naar de proposities van de ‘kernwoorden’ ‘moslim(s)’, ‘islam’ en hiernaar refererende woorden aan de hand van de hieraan toegekende eigenschapswoorden. Hierin kan actantenkennis aan de hand van verschillende verschijnselen naar voren komen, zoals in ‘inschattingen’, waaruit een bepaald ‘beeld’ naar voren komt, welk na verloop van tijd veralgemeniseert onder meerdere kenners tot een imago (Ehlich en Rehbein, 1993, pp. 135-138). Beelden kunnen bij verschillende kenners tegenstrijdig zijn, wat duidt op het verschijnsel van *diffuse mundanisering* (Ibid., p. 140). Hieruit komt mogelijk voort dat mensen een zowel negatief als positief beeld

ontwikkelen van bijvoorbeeld moslims. Het eigenschapswoord is een categorie binnen het adjectief. Met het eigenschapswoord wordt de voorkennis die de hoorder of lezer heeft over een bepaald thema geactiveerd.

Een analyse van de kennisstructuren, de actantenkennis, aan de hand van kern- en eigenschapswoorden noemt men een inhoudsanalyse. Volgens Van Gorp e.a. (2005, zoals geciteerd in Elsinger, 2013, p. 32) is de inhoudsanalyse een goede methode om een beeld in de media te ontleden. De analyse van communicatieboodschappen door middel van een inhoudsanalyse kan worden uitgevoerd op zowel een kwantitatieve als kwalitatieve wijze. Bij een kwantitatieve analyse wordt het aantal van een bepaald verschijnsel of onderwerp in een tekst geregistreerd en gecategoriseerd en bij een kwalitatieve inhoudsanalyse worden onder de oppervlakte liggende betekenissen van bepaalde elementen in een boodschap over een verschijnsel omschreven. Vaak worden de kwalitatieve en kwantitatieve benadering gecombineerd, zoals ook in het huidige onderzoek.

3.2.3 Het eigenschapswoord

El Farissi (2008) benoemt op basis van de omschrijving van de Algemene Nederlandse Spraakkunst (ANS) (2001), drie soorten eigenschapswoorden (adjectieven), namelijk: adjectieven die een zintuiglijk of fysisch waarneembare eigenschap aangeven, adjectieven die een gedachte-eigenschap of een door redenering afgeleide eigenschap noemen en adjectieven die een 'typische' eigenschap aangeven. Deze worden meestal aangeduid aan de hand van een attributief, een predicatief of een omschrijving. Het eigenschapswoord noemt, aldus Farissi (Ibid.) een bijzonderheid die niet aan bepaalde omstandigheden gebonden is. In het huidige onderzoek zijn echter zowel structurele als situationele eigenschapswoorden meegenomen in de analyse. Een algemeen te hanteren definitie en het gebruik van eigenschapswoorden ligt nog niet vast in de literatuur; het begrip kan dus breed worden gehanteerd, waardoor er in dit huidige onderzoek een eigen 'werkdefinitie' is geformuleerd. Deze wordt in de methode nader toegelicht aan de hand van verschillende voorbeelden.

Aan de hand van bovenstaande theoretische benaderingen is de volgende deelvraag geformuleerd:

1. Welke kern- en referentiewoorden worden gehanteerd in het discours en welke eigenschapswoorden weergeven de proposities van de kernwoorden per soort berichtgeving?

3.2.4 Macroproposities

Van Dijk (1977) draagt een concept aan om van de analyse op zinsniveau (de proposities) een link te leggen naar een analyse op macroniveau, namelijk door middel van 'macroproposities'. Wanneer de microstructuren, welke kunnen worden bepaald door (de verhouding tussen) proposities op zinsniveau, worden geïnterpreteerd is het mogelijk op basis hiervan macrostructuren, oftewel macroproposities, te formuleren. Deze kunnen worden gezien als samenvattingen van het discours. Van Dijk (1977, pp.8-16) benoemt een aantal regels waaraan macroproposities moeten voldoen. Zo hebben deze een veralgemeniseerd karakter (generalization), maar wordt de inhoud van de proposities behouden. Irrelevante informatie uit een fragment wordt verwijderd (deletion), zolang de te onderzoeken proposities in het discours maar duidelijk blijven. Geïmpliceerde informatie, welke naar voren komt in de expliciet geformuleerde informatie, hoeft niet te worden herhaald (integration). Daarbij is het soms nodig informatie toe te voegen die bijdraagt aan het opvullen van de 'missing links' (construction). Macroproposities komen overeen met 'frames' die binnen een bepaalde werkelijkheid gelden. Beide structureren omvatten complexe semantische informatie, maar het verschil is dat frames meestal een veralgemeniseerd karakter hebben binnen een culturele groep, waar macroproposities voortkomen uit een bepaald discours. Ze helpen orde aan te brengen en inzicht te verkrijgen, vanuit microniveau naar macroniveau, in de inhoud van het discours.

Aan de hand van bovenstaande theoretische benadering is de volgende deelvraag geformuleerd:

2. Welke macroproposities van de kernwoorden kunnen worden geformuleerd per soort berichtgeving op basis van interpretatie van de proposities?

3.3 Migrantenrollen in discours

Koole en ten Thije (1994) onderscheiden een aantal migrantenrollen in discours, namelijk: de institutioneel-expert, de immigrant-expert en de immigrant-representant. De rollen worden afgeleid van de taalhandelingen van de interacterende sprekers; de discoursrol is dus een product van interactie. De spreker neemt ofwel zelf een bepaalde positie in binnen het gesprek of wordt door andere sprekers in een rol geplaatst. Er is dus sprake van hoofdzakelijk zelfidentificatie of hoofdzakelijk identificatie door anderen. Dit onderscheid komt onder andere naar voren in onderliggende verwachtingen ten opzichte van iemands kennis en de werkelijke kennis waarover iemand blijkt te beschikken. Ook kan er door inclusie en exclusie binnen een gesprek worden aangeduid dat een bepaalde rol wel- of niet wordt toegekend of aangenomen door actanten. Een taalhandeling bestaat onder andere uit de illocutie, het doel/de boodschap van de uiting, en de propositionele inhoud, het onderwerp van de uiting. Zo is bij 'weet jij hoe laat het is?', 'ik vraag de tijd' de illocutie en 'tijd' de propositionele inhoud. Beide zijn van belang in de analyse van de verschillende sprekersrollen om de verwachtingen van de sprekers te achterhalen. Tevens is het van belang in de analyse om te achterhalen op welk soort kennis de uitingen zijn gebaseerd en op welk soort kennis er met de uitingen wordt gedoeld.

Naast de hiervoor toegelichte (macro)proposities van de begrippen 'moslim(s) en 'islam', komt in het resultatenhoofdstuk tevens naar voren hoe de geïnterviewde moslims zijn vertegenwoordigd in het onderzochte discours en welke discoursrol zij hierin vervullen.

Aan de hand van bovenstaande theoretische benadering is de derde deelvraag geformuleerd:

3. Hoe zijn de moslims vertegenwoordigd in het discours en welke discoursrol(len) vervullen zij per soort berichtgeving?

3.4 Informerende versus verhalende journalistieke berichtgeving

Zoals al eerder in hoofdstuk 2 werd gesteld, kregen journalisten vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw steeds meer vrijheid in het verhalen van gebeurtenissen (Wijfjes, 2004). In de loop van de jaren negentig begon de civiele journalistiek in Nederland aan een opmars, wat inhield dat de burger steeds meer een eigen stem kon laten horen in de media. Deze ontwikkelingen brachten een steeds subjectievere journalistieke berichtgeving teweeg (Ibid.).

Er zijn verschillende soorten berichtgeving te onderscheiden, zoals het journaal en de talkshow. In dit onderzoek is dit onderscheid aangeduid aan de hand van de termen 'informerende journalistieke berichtgeving' en 'verhalende journalistieke berichtgeving'. Ondanks het gegeven dat de berichtgeving in het algemeen subjectiever is geworden vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw, is er volgens Tolson (2001, zoals geciteerd in Thornborrow, 2007, p. 1437) nog steeds een aanzienlijk verschil te vinden tussen verhalende en informerende berichtgeving. In talkshows wordt een verhalend discours neergezet aan de hand van gedramatiseerde issues die aan het licht worden gebracht door middel van de interactie tussen vertellers, gastheer/vrouw en het publiek. Ehlich en Rehbein (1993, pp. 125-127) noemen het publiek 'cliënten' en de vertellers 'agenten'. Verhalend discours in talkshows is multifunctioneel doordat een thema en daarmee een boodschap op diverse manieren, en door diverse actanten, wordt gepresenteerd aan het publiek (Thornborrow, 2007; Ruigrok, 2012).

De vierde en laatste deelvraag is geformuleerd om inzicht te verkrijgen in de verschillen en overeenkomsten tussen de verhalende en informerende berichtgeving:

4. Welke verschillen en overeenkomsten, tussen de verhalende en informerende journalistieke berichtgeving, komen er naar voren in de antwoorden op voorgaande deelvragen?

4. Methodologie

In dit hoofdstuk wordt de gebruikte methode nader toegelicht. Allereerst wordt het corpus schematisch weergegeven per soort berichtgeving en worden de geïncorporeerde programma's kort omschreven. Ook wordt het deelcorpus per programma gepresenteerd. Daarna wordt het analysemodel, waarin de proposities van de kernwoorden zowel op micro als op macroniveau naar voren komen, toegelicht. Ook wordt er speciale aandacht besteed aan het eigenschapswoord door hiervan diverse voorbeelden te geven. Als laatste wordt de manier waarop de discoursrollen van de geïnterviewde moslims zijn geanalyseerd toegelicht, tevens aan de hand van voorbeelden.

4.1 Het onderzoekscorpus

Het onderzoekscorpus bestaat uit alle schriftelijk verwerkte fragmenten uit alle actualiteiten- en nieuwsprogramma's waarin de terreuraanslagen in Frankrijk van januari 2015 worden besproken. De drie programma's uit de informerende journalistieke berichtgeving en de zes uit de verhalende journalistieke berichtgeving zijn geselecteerd op basis van hun aard, namelijk nieuws en actualiteiten centraal, een volwassen publiek, en het verschijnen op de zenders van de Nederlandse Publieke Omroep (NPO). De afleveringen zijn geselecteerd uit de eerste week na de aanslag op Charlie Hebdo van 07-01-2015 t/m 14-01-2015, dus ook de fragmenten met betrekking tot de gijzelingsactie in de joodse supermarkt zijn inbegrepen. Per programma is er binnen de aangegeven periode gekeken naar de uitzendingen en de fragmenten waarin de gebeurtenissen werden besproken. De fragmenten waarin de hiervoor benoemde kernwoorden voorkwamen zijn uitgetypt in Word en vervolgens verwerkt in analyseschema's.

4.1.1 Geanalyseerde televisieprogramma's

De volgende programma's zijn opgenomen in dit onderzoek en kort omschreven aan de hand van de omschrijving op de website van de NPO:

Informerende journalistieke berichtgeving

Programma	Omschrijving
NOS journaal Tijdstip: hele dag Zendtijd: variërend	"NOS staat voor Nederlandse Omroep Stichting en is een in de Mediawet vastgelegde publieke omroep, die tot taak heeft het media-aanbod voor de landelijke publieke mediadienst te verzorgen op het gebied van nieuws, sport en evenementen dat zich bij uitstek leent voor gezamenlijke verzorging.
Nieuwsuur Tijdstip: 22:00 Zendtijd: 50 minuten	Nieuwsuur is de dagelijkse onafhankelijke, onpartijdige en ongebonden actualiteitenrubriek van de taakomroepen NTR en NOS. Het wordt elke dag uitgezonden in de avonduren en besteedt met name aandacht aan Nederlandse en Europese politiek en Nederlands en Buitenlandse economie.
Eenvandaag Tijdstip: 18:15 Zendtijd: 25 minuten	EenVandaag is een populair programma van de AVROTROS welk nieuws verschaft op onafhankelijke en onpartijdige manier zonder beïnvloeding van buitenaf. Bij EenVandaag worden nieuwsontwikkelingen geanalyseerd op een begrijpelijke manier, voor een groot en breed publiek. Veel besproken thema's zijn economie, cultuur, politiek, gezondheid en veiligheid." ⁴

Tabel 1: De drie geanalyseerde nieuws- en actualiteitenprogramma's uit de informerende journalistieke berichtgeving

Verhalende journalistieke berichtgeving

Programma	Omschrijving
WNL op Zondag Tijdstip: 9.30 Zendtijd: 50 minuten	"WNL op Zondag is een rechts georiënteerde ochtendshow. Volgens een vaste formule wordt hier elke zondagochtend politiek, ondernemerschap, media & cultuur en opinies besproken met prominente gasten.
De Wereld Draait Door Tijdstip: 19:00 Zendtijd: 50 minuten	De Wereld Draait Door is een talkshow van de VARA, welk iedere werkdag op TV te zien is. Er zijn elke dag verschillende gasten, afhankelijk van de actualiteiten en thema's van die dag, die met elkaar op kritische wijze in gesprek gaan over maatschappelijk actuele thema's en gebeurtenissen.
Jinek Tijdstip: 23:00 Zendtijd: 50 minuten	Eva Jinek presenteert sinds 2014 haar eigen, dagelijkse, talkshow waarin zij op persoonlijke wijze, journalistieke gesprekken voert met actuele hoofdrolspelers uit de politiek, sport, cultuur en samenleving.
Vandaag de dag Tijdstip: ochtend Zendtijd: 15 minuten	Vandaag de Dag is een ochtendprogramma van de Omroep WNL. Het omvat een combinatie van nieuws, sport en entertainment, met elke dag actuele reportages en twee

⁴ Bron: www.npo.nl

	gasten.
Man bijt hond Tijdstip: 18:50 Zendtijd: 25 minuten	Man bijt hond is altijd op zoek naar wat de 'gewone' mensen bezig houdt. Door klein nieuws groot en groot nieuws klein te maken wordt Nederland iedere werkdag met een knipoog in beeld gebracht.
Buitenhof Tijdstip: 12:10 Zendtijd: 50 minuten	Buitenhof is het wekelijkse discussieprogramma van AVROTROS, VARA en VPRO met interviews, opinies en debat.” ⁵

Tabel 2: De zes geanalyseerde nieuws- en actualiteitenprogramma's uit de verhalende journalistieke berichtgeving

4.1.2 Deelcorpus

In onderstaande schema's is voor de informerende en verhalende journalistieke berichtgeving weergegeven per programma op welke dagen de aanslagen in Frankrijk zijn besproken en hoeveel uur hiervan is geanalyseerd op de kernwoorden 'moslim(s)', 'islam' en hieraan refererende woorden. De hoeveelheid zendtijd per programma is ingeschat op basis van de gemiddelde zendtijd van het programma per dag en het aantal dagen in de periode van 7 januari 2015 t/m 14 januari 2015 waarop in het programma de aanslagen in Frankrijk zijn besproken. Het is dus geen exacte weergave van het aantal minuten waarin het daadwerkelijk ging over de aanslagen.

Informerende journalistieke berichtgeving

Programma	Data in 2015	Hoeveelheid zendtijd
NOS Journaal	7 t/m 14 januari	38 uur
Nieuwsuur	7 t/m 14 januari	6 uur en 40 minuten
EenVandaag	7 t/m 10 januari en 12 t/m 14 januari	2 uur en 55 minuten

Tabel 3: deelcorpus informerende berichtgeving

N= 47 uur en 45 minuten

Verhalende journalistieke berichtgeving

Programma	Data in 2015	Hoeveelheid zendtijd
WNL op Zondag	11 januari	50 minuten
De Wereld Draait Door	7 t/m 9 januari en 12 t/m 14 januari	5 uur
Jinek	7 t/m 9 januari en 12 t/m 14 januari	5 uur
Vandaag de dag	8 januari en 12 t/m 14 januari	5 uur
Man bijt hond	9 januari en 12 t/m 13 januari	1 uur en 15 minuten
Buitenhof	11 januari	50 minuten

Tabel 4: deelcorpus verhalende berichtgeving

N= 17 uur en 55 minuten

⁵ Bron: www.npo.nl

4.2 De analysemodellen

In dit huidige onderzoek is door middel van een corpusanalyse van Nederlandse nieuws- en actualiteitenprogramma's op de Nederlandse Publieke Omroep waarin de aanslag op Charlie Hebdo werd besproken tot een week na de aanslag, gepoogd (een deel van) de actantenkennis met betrekking tot 'moslim(s)' en 'islam' aan de oppervlakte te brengen. Om een antwoord op de centrale vraag te formuleren is allereerst literatuuronderzoek uitgevoerd om voldoende relevante contextuele en theoretische content te verzamelen omtrent het thema en de verschillende methodische mogelijkheden. Vervolgens is een comparatief, kwalitatief/kwantitatief, discoursanalytisch onderzoek uitgevoerd, waarbij vertrokken is vanuit een sociaal-constructivistisch perspectief. Hierbij wordt taal gezien als een manier om een werkelijkheid sociaal te construeren en heeft taal dus een ideologisch effect, aldus Detant (2004, zoals geciteerd in Verthé, 2005, p. 64). Naast het formuleren van (macro)proposities van de kernwoorden is in het discours gekeken naar de vertegenwoordiging van moslims in het discours en de discourrol(len) die zij vervulden. Deze analyse is uitgevoerd op basis van de verschillende discoursrollen, met als uitgangpunt de rollen, zoals omschreven door Koole en ten Thije (1994). Echter, in hun onderzoek is de rol van 'institutioneel-expert' slechts toegeschreven aan autochtone Nederlanders, terwijl deze rol in dit onderzoek tevens is gevonden bij Nederlanders met een migrantenachtergrond. In het gehele onderzoek is onderscheid gemaakt tussen de informerende en verhalende journalistieke berichtgeving, zodat beide soorten uiteindelijk konden worden vergeleken.

4.2.1 Propositions van de kernwoorden

In dit onderzoek is dus allereerst gekeken naar de propositionele inhoud van de kernwoorden 'moslim(s)' en 'islam' op zinsniveau. Hiervoor is, in navolging van onder andere el Farissi (2008) en Elsinger (2013), het eigenschapswoord bestudeerd als taalelement waarin actantenkennis naar voren komt. Van Gorp e.a. (2005, zoals geciteerd in Elsinger, 2013, p. 32) noemen de inhoudsanalyse, welke ook el Farissi (2008) als methode heeft gebruikt, een goede methode om een beeld in de media te ontleden. Het registreren en ordenen van een bepaald verschijnsel in geschreven of gesproken teksten is hiervan een voorbeeld. Op deze manier heeft onder meer el Farissi

(2008) gepoogd aan de hand van kern- en eigenschapswoorden in nieuwsberichten kennisstructuren aan de oppervlakte te brengen. Deze methode is voor het huidige onderzoek als uitgangspunt genomen, maar in plaats van kennisstructuren wordt in dit onderzoek gesproken van *macroproposities*, zoals Van Dijk (1977) deze omschrijft. Deze worden tenslotte geformuleerd op basis van de interpretatie van microproposities van de kernwoorden op zinsniveau, waarmee in dit huidige onderzoek is begonnen. De macroproposities dienen het discours inzichtelijker te maken en ‘samen te vatten’, zoals Van Dijk (1977, pp. 27-28) omschrijft. Bij het formuleren van deze macroproposities is gelet op de regels, zoals tevens gesteld door Van Dijk (1977, pp. 8-16). Deze zijn terug te vinden op pagina 29 van dit rapport. Zoals van Gorp e.a. (2005, zoals geciteerd in Elsinger, 2013, p. 32) aangeven, kunnen kwalitatieve en kwantitatieve methoden worden gecombineerd, zoals in dit onderzoek een combinatie van registreren, ordenen, tellen en omschrijven wordt gebruikt om de (macro)proposities aan de oppervlakte te brengen, te interpreteren en te vergelijken per soort berichtgeving en binnen een bredere maatschappelijke context.

Met betrekking tot het eigenschapswoord wordt gesteld, door de Algemene Nederlandse Spraakkunst (2001), dat het een categorie binnen het adjectief is welk een fysische/zintuiglijke, typische of door redenering afgeleide eigenschap aanduidt. Om deze beschrijving ten aanzien van het gebruik van het eigenschapswoord in het huidige onderzoek wat aan te scherpen, is de volgende eigen werkdefinitie geformuleerd:

“Een eigenschapswoord komt naar voren in de vorm van adjectieve bepalingen, maar tevens in samengestelde woordclusters en omschrijvingen, waaruit een structureel of situationeel kenmerk, een gesteldheid of hoedanigheid met betrekking tot het kern- of referentiewoord blijkt.”

Om deze werkdefinitie wat tastbaarder te maken worden nu een aantal concrete voorbeelden gegeven van verschillende eigenschapswoorden, zoals deze in de analyse naar voren zijn gekomen. De meest duidelijke eigenschapswoorden zijn adjectieven. Zo is er het ‘attributieve adjectief’ welk direct voor het substantief staat zoals in de volgende voorbeelden:

‘Frankrijk is in staat van oorlog met het terrorisme en de *radicale islam*’

en

‘Het tijdschrift publiceerde spotprenten met betrekking tot *fundamentalistische moslims*’.

Daarnaast is er het ‘predicatieve adjectief’ ofwel een bepaling van gesteldheid of een eigenschap (predicatief), welk achter het substantief staat vermeld; tijdens de handeling, volgens de handeling of als gevolg van de handeling. Het kernwoord is in het geval van een predicatieve bepaling het onderwerp óf leidend voorwerp in de zin en wordt aan de eigenschap gebonden door middel van een koppelwerkwoord. Voorbeelden hiervan zijn:

‘De *imam* (referentiewoord) leek *ongerust* tijdens het interview’

en

‘De islam is een *overwegend vredelievende religie*’

en

‘Door de karikaturen kan een gelovige *moslim* zich *gekwetst* voelen’.

Naast de adjectieve bepalingen zijn er de samenstellingen waarbij het eigenschapswoord achter of voor het kernwoord is geplaatst, waardoor beide min of meer één woord vormen. In het eerstvolgende voorbeeld is ‘moslim’ het kernwoord en ‘kringen’ het eigenschapswoord:

‘De spotprenten van Mohamed riepen heftige reacties op in *moslimkringen*’

en

‘Er is sprake van een groeiende kloof tussen moslims en *niet-moslims* in Nederland’.

Als laatste zijn er de omschrijvingen die, wanneer de zin wat wordt gereconstrueerd, tevens kunnen worden geformuleerd als attributieve of predicatieve adjectieven, zoals in de volgende voorbeelden:

‘Laten we de discussie over de dreiging van de islam nou niet te zwart-wit gaan voeren’ (een *dreigende islam*)

en

‘Al die goedwillende moslims, die nu waarschijnlijk *hierop aangekeken worden*, willen we graag bij elkaar houden in de wij-samenleving’ (goedwillende moslims worden *hierop aangekeken/de goedwillende hierop aangekeken moslims*)

en

‘Europese politici moeten er alles aan doen om te voorkomen dat de *moslims de schuld* van de aanslag nu *in de schoenen krijgen geschoven*’ (de *schuldige* moslims).

El Farissi (2008) sluit situationele eigenschapswoorden uit van haar analyse, aangezien zij slechts de structurele eigenschappen onderzoekt die aan de kernwoorden worden toegeschreven. In dit onderzoek zijn zowel situationele eigenschappen als structurele eigenschappen geïncorporeerd in de analyse. Er is gekeken naar de proposities van ‘moslim’ en ‘islam’ op een bepaald moment, waarbij eigenschappen worden toegekend aan de kern- en referentiewoorden die zowel structureel als situationeel kunnen zijn; dit is soms lastig te bepalen. In het volgende voorbeeld kunnen de eigenschappen zowel structureel als situationeel zijn:

‘De weerbaarheid van een *kwetsbare groep moslims* is verhoogd’.

Indicaties van hoeveelheid zoals ‘*5 miljoen moslims*’, ‘*veel islamisten*’ zijn echter wel uitgesloten, omdat deze erg feitelijk zijn en weinig toevoegen aan de kwaliteit van de analyse. Bijwoorden als ‘erg’ en ‘heel’ zijn alleen meegenomen in de analyse als ze direct aan een eigenschapswoord zijn gekoppeld. Wanneer eigenschapswoorden niet aan bovenstaande voorwaarden voldoen, maar het tekstfragment contextueel gezien binnen het discours wel van waarde leek te zijn, is het alsnog meegenomen in de analyse voor de formulering van de macroproposities.

De tekstfragmenten waarin de kernwoorden of referentiewoorden werden genoemd zijn in Word uitgetypt en schematisch, samen met bijbehorende informatie, als volgt verwerkt:

Tekstfragment	kern-of referentiewoord	Eigenschapswoord- of cluster (propositie)	Samenvatting (macropropositie)
“Ik vind het van groot belang dat in zo’n demonstratie eenheid wordt uitgestraald en ik hoop ook heel erg dat veel <i>moslims</i> in zo’n demonstratie zullen meedoen.”	Moslims	-	Het is van groot belang dat ook veel moslims demonstreren tegen het terrorisme. <i>-Het is belangrijk dat moslims zich publiekelijk uitspreken over de terreurdaden-</i>
“Het hele verhaal van kom niet aan onze profeet en we gaan je een lesje leren, dat is zo radicaal in strijd met een rechtstaat die ook <i>moslims</i> beschermt.”	Moslims	Beschermd door de rechtstaat	De terreurdaden naar aanleiding van het beledigen van de profeet is in strijd met de rechtstaat die ook moslims beschermt. <i>-Islam ligt niet op één lijn met de westerse waarden-</i>

Tabel 5: voorbeeld van de analysetabel van de (macro)proposities

Bij de verwerking van de eigenschapswoorden in de resultaten zijn een aantal samengenomen als één eigenschapswoord. Zo zijn ‘in Europa’ en ‘Europese’ samengenomen als ‘Europees’ en zijn ‘bedreigde’ en ‘krijgen te maken met bedreigingen’ samengenomen als ‘bedreigd’.

4.2.2 Macroproposities van de kernwoorden

Naast de proposities van de kernwoorden op zinsniveau is ook naar de propositie op macroniveau gekeken. Zoals in bovenstaand voorbeeld van de tabel ook al te zien is zijn op basis van terugkerende macroproposities in de ‘samenvattingen’ een aantal overkoepelende macroproposities geformuleerd die de dominante gedachten met betrekking tot ‘moslim(s)’ en ‘islam’ in het discours weergeven. Op pagina 75 t/m 78 in bijlagen A en B is per tekstfragment in het rood cursief aangegeven onder welke macropropositie het fragment is geschaard. Een opmerking die wellicht extra duidelijkheid verschaft omtrent de macroproposities is dat fragmenten waarin moslims op welke manier dan ook worden benadeeld, zijn geschaard onder ‘moslims zijn

slachtoffers van de terreur en krijgen te maken met anti-moslimsentimenten'. Een voorbeeld van een dergelijk tekstfragment is:

'Veel moslims in Frankrijk zeggen dat ze steeds vaker ten onrechte geassocieerd worden met extremisten'.

In het resultatenhoofdstuk zijn alle macroproposities grafisch weergegeven en komt de onderlinge verhouding in prominentie ook naar voren. Voor deze weergave zijn alle tekstfragmenten per soort berichtgeving geteld en is het aantal tekstfragmenten dat tot één macropropositie behoort als percentage van het geheel opgenomen in de grafiek. Bij zowel de analyse van de proposities als van de macroproposities is gebruik gemaakt van meerdere beoordelaars, aangezien eigen interpretatie een grote rol heeft gespeeld en hierdoor de betrouwbaarheid van het onderzoek meer gewaarborgd is gebleven.

4.2.3 De analyse van de geïnterviewde moslimsprekers en hun discoursrol

Naar aanleiding van Shadid (2005) die de ondervertegenwoordiging van, en negatieve attitude jegens, moslims in de media onderstreept, is in dit onderzoek tevens gekeken naar het aantal geïnterviewde moslims, hun achtergrond en de rol die zij vervullen in het onderzochte discours. Hiervoor is de manier waarop de spreker geïntroduceerd wordt meegenomen in de analyse, evenals de eerst daaropvolgende reactie. Wanneer er in het gesprek een rol(wisseling) naar voren kwam is ook die betreffende tekst geregistreerd in Word en schematisch verwerkt ter analyse. Wanneer een spreker slechts kort wordt bevraagd of naar voren treedt is het hele fragment geregistreerd. Op basis van aanduidingen van zelfidentificatie en identificatie door anderen zijn bepaalde discoursrollen naar voren gekomen per geïnterviewde moslimspreker. De discoursrollen van Koole en ten Thije (1994) zijn in dit onderzoek anders gebruikt dan in het onderzoek van de auteurs zelf. In dit laatste onderzoek behoort de rol van 'institutioneel-expert' tot de autochtone Nederlanders en worden beide migrantenrollen door allochtone Nederlanders vervuld. In het huidige onderzoek zijn alle drie de rollen gevonden bij de geïnterviewden met een moslimachtergrond.

Onderstaand voorbeeld van de analysetabel weergeeft de manier waarop de tekstfragmenten (genummerd) schematisch zijn verwerkt en de gevonden

discoursrollen zijn herkend. Daarnaast zijn er lijsten gemaakt van alle geïnterviewden, zoals opgenomen in de bijlagen op 87 t/m 94.

Spreker: Yassin Elforkani

Positie: Vertegenwoordiger van contactorgaan 'Moslims en Overheid'

Etnische achtergrond: Marokkaans-Nederlands

Tekstfragment	Discoursrol
<p>Identificatie door anderen 1) "Verschillende moslimorganisaties hebben ook gereageerd op de aanslag in Parijs. Het centrum 'Moslim en Overheid' vindt het afschuwelijk wat er gebeurd is.</p> <p>Zelfidentificatie 2) "Ja we weten ook nog niet wie het zijn, dus dat zal de komende tijd nog moeten blijken. Uiteindelijk is er een gruwelijke terreurdaad ontstaan, als het blijkt dat het vanuit een terreur islamitische hoek komt, dan kunnen de spanningen natuurlijk groeien, daar moeten we allemaal alert op zijn, maar ja we worden elke dag geconfronteerd bijna met zulke uitingen en dat betekent dat we in Nederland onze verantwoordelijkheid extra moeten dragen. Het is klaar met wegstijgen, het is klaar met aanpakken, het is hard ageren tegen elke vorm van een terroristische daad."</p>	<p>Identificatie door anderen Yassin Elforkani wordt voorgesteld als vertegenwoordiger van het contactorgaan 'Moslims en Overheid' en lijkt hiermee te worden aangesproken op zijn institutionele kennis. Naast zijn rol als <i>institutioneel-expert</i>, kan de rol van <i>immigrant-expert</i>, gezien de culturele achtergrond van (de leden van) het contactorgaan en hemzelf, worden verondersteld. Hij lijkt te worden aangesproken op zijn institutionele en culturele kennis. Dit laatste omdat hij zelf Marokkaans is.</p> <p>Zelfidentificatie Aan zijn reactie te merken, neemt hij de rol van <i>institutioneel-expert</i> in door oplossingsgericht en professioneel te spreken over de bestrijding van terrorisme binnen de Nederlandse samenleving aan de hand van termen als termen 'wij', 'aanpakken' en 'alert zijn'. Zijn eigen achtergrond benoemt hij niet, waardoor hij de rol als <i>immigrant-representant</i> niet erkent.</p>

Tabel 6: Voorbeeld van de discoursrollen van *immigrant-expert* en *institutioneel-expert*

Spreker: Onbekende moslim

Positie: Jihadist

Etnische achtergrond: Islamitisch

Tekstfragment	Discoursrol
<p>Identificatie door anderen 1)“We hebben beeld van iemand die in Aleppo Nederlands sprak en daar duidelijk was om te strijden.”</p> <p>Zelfidentificatie 2)“Zie en kijk toe, o toeschouwers. Zie wat Amerika en haar bondgenoten hebben gedaan. Sta op en doe wat, onderneem iets. Desnoods sta je op en verricht je een sterke, stevige daad tegen de Nederlandse overheid, want de Nederlandse overheid die steun biedt aan Amerika.”</p>	<p>Identificatie door anderen Deze spreker wordt voorgesteld als terrorist, als representant van een terroristische organisatie. Deze persoon wordt in de rol van <i>institutioneel-expert</i> geplaatst.</p> <p>Zelfidentificatie Hij benoemt de eigen etnische achtergrond niet, maar spreekt vanuit het belang van de jihad. Er is een duidelijk <i>institutioneel belang</i> en daarnaast positioneert de spreker zich daarmee als, in zijn ogen, aanhanger van de islam, waardoor hij tevens de rol van <i>immigrant-representant</i> vervult.</p>

Tabel 7: Voorbeeld van de discoursrollen van *institutioneel-expert* en *immigrant-representant*

De analyseschema's die uiteindelijk per soort berichtgeving uit de dataverwerking van alle tekstfragmenten zijn voortgekomen weergeven de reconstructie van de proposities van 'moslim(s)' en 'islam' in het onderzochte discours op micro- en macroniveau, volgens een combinatie van de hiervoor benoemde methoden Ehlich en Rehbein (1993). In dit onderzoek is dus aan de hand van een corpusanalyse gekeken naar de actantenkennis omtrent de hierboven genoemde kernwoorden. Er is hierbij ingezoomd om de eigenschappen die zijn toegekend aan de kernwoorden, dus er is gekeken naar aan de oppervlakte zichtbaar, uitgesproken actantenkennis om zo inzicht te verkrijgen in de propositionele inhoud van de kernwoorden en de hieraan toegekende betekenis op discoursniveau (macroniveau). De data is diepgaand geïnterpreteerd om te kijken welke overeenkomsten en verschillen er te vinden zijn tussen de informerende en verhalende journalistieke berichtgeving op het gebied van proposities en macroproposities van de kernwoorden 'moslim(s)' en 'islam' en hieraan refererende woorden. Daarnaast zijn de analyseschema's met betrekking tot de geïnterviewde moslimsprekers tevens geïnterpreteerd, waardoor naar voren is gekomen hoe zij vertegenwoordigd waren in het discours en welke discoursrol(len) zij hierin vervulden per soort berichtgeving.

5. Resultaten

In dit resultatenhoofdstuk worden de resultaten per deelvraag weergegeven. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen de informerende en verhalende berichtgeving. Voor de informerende berichtgeving is circa 47 uur en 45 minuten geanalyseerd en geldt een totaal van 243 tekstfragmenten. Voor de verhalende berichtgeving is circa 17 uur en 55 minuten geanalyseerd en geldt een totaal van 238 tekstfragmenten. Allereerst zijn de proposities van de kern- en referentiewoorden aan de hand van eigenschapswoorden schematisch weergegeven. Vervolgens zijn de in het discours naar voren gekomen macroproposities, voortgekomen uit de propositionele inhoud van de kernwoorden, in een taartdiagram gepresenteerd, evenals het aantal geïnterviewde moslims en hun discoursrol(len). Hieruit voortvloeiend zijn de overeenkomsten en verschillen tussen de twee soorten berichtgeving omschreven, waarmee dit hoofdstuk wordt afgerond. De tekstfragmenten uit beide soorten berichtgevingen zijn verwerkt in analysetabellen, zoals eerder in de methode al werd gesteld. Omdat de volledige analysetabellen van de proposities teveel plek in beslag zouden nemen in dit rapport is slechts een deel ervan als voorbeeld opgenomen in bijlage A en B op pagina 75 t/m 78. In deze bijlagen is daarbij in het rood cursief aangegeven onder welke macroproposities de voorbeelden zijn geschaard. Een aantal voorbeelden uit de analyse van de discoursrollen van de geïnterviewde moslims is te vinden in bijlagen C en D op pagina 79 t/m 84 in dit rapport. Daarnaast zijn alle geïnterviewden per soort berichtgeving geregistreerd en als bijlage E en F opgenomen in dit rapport op pagina 85 t/m 92.

5.1 Deelvraag 1: proposities van de kernwoorden

Onderstaande tabellen zijn gebaseerd op de tekstfragmenten uit de informerende en verhalende journalistieke berichtgeving waarin de kernwoorden ‘moslim(s)’ of ‘islam’ werden genoemd. De eerste tabel heeft betrekking op het kernwoord ‘moslim(s)’ en de tweede op ‘islam’. Aan de linkerzijde zijn de kern- en referentiewoorden omschreven en aan de rechterzijde de eigenschapswoorden en/of clusters die zijn toegeschreven aan de kern- en referentiewoorden. Achter elk eigenschapswoord- of cluster en de kern- of referentiewoorden is het naar voren gekomen aantal genoemd mits dit meer is dan één.

5.1.1 Informerende journalistieke berichtgeving

In de informerende journalistieke berichtgeving is het kernwoord (en referenties) ‘moslim(s)’ in totaal 186 keer genoemd en het kernwoord ‘islam’ 79 keer.

Kern- en referentiewoorden m.b.t. ‘moslim(s)’	Eigenschapswoorden m.b.t. ‘moslim(s)’
Moslimes (120)	Fundamentalistisch (2)
Moslim (58)	Fundamentalisten (4)
Islamisten (4)	Extremisme (7)
Moslimpjes (1)	Gemeenschap (6)
Moslimes (2)	Terrorisme (2)
Mensen met het islamitische geloof	Gekwetst (2)
Aanhanger van de islam	Radicaal (8)
	Franse (9)
	Extremisten (4)
	Solidair (2)
	Niet (7)
	Bang (3)
	Anders (2)
	Anti (2)
	Niet iedere is een terrorist (2)
	Gevangenen (2)
	Europees (7)
	Miljoenen in verlegenheid gebracht (2)
	Gevaar (2)
	Goedwillend (2)
	Slachtoffer (2)
	Gematigd (2)
	Nederlands (7)
	Horen erbij (2)
	Seculier (2)
	Bedreigd (2)
	Schuldig (2)
	Organisaties (7)
	In Parijs
	Uitgescholden
	Terroristen

Extremistisch
Kringen
Fundamentalisme
Geen enkele beledigd
Gelovig
Strijder
Gevoelig voor (godsdienst) kritiek
Niet kwaad
Over de hele wereld
Jonge
In de toekomst
Jongeren
Schuldig
Goede mensen
Achtergrond
Welwillend
Woedende
Kwetsbaar
Zogenaamde
Verkeerde vijand
Geen vijfde colonne
Te vertrouwen
Niet allemaal gewelddadige moordenaars
Conservatief
De dupe
Gebetshuizen
In het Westen
Bespuugd
Horen hier niet
Een hele aparte groep met hele andere normen en waarden
Angstig
Paniekerig
Bezorgd
Het meest te lijden
Objecten
Nederlander en geen moslim
Gezien als moslim
Niet onderscheiden van het kwaad
Charlie
Jood
Duitse
Tegen intolerantie en geweld
Leiders
Samengesteld
Uit Marokko en Tunesië
Hierop aangekeken
Kinderen
Trainer
Leerkracht

Tabel 8: Kern- en eigenschapswoorden 'moslim(s)' in informerende journalistieke berichtgeving

Kern- en referentiewoorden m.b.t. 'islam'	Eigenschapswoorden m.b.t. 'islam'
Islam (79)	Radicaal (5) Anti (8) Bewegingen (5) Ingewikkeld terrein Gaat niet samen met vrijheid Themanummer Film Traditioneel Uit het Midden-Oosten Hoort niet in het Westen thuis Orthodox Frans Debat Geweld Veel minder benadrukt In een kwaad daglicht Overwegend vredelievende religie Open religie Protesten Dreiging Barmhartig Schuldig Religie Ultraconservatief Jihad als onderdeel Geweld als onderdeel Radicalisme Gevaarlijk Zeer gevaarlijk Oorzaak Kent een gruwelijk en op zichzelf staand deel Verdeeld Beschadigd Sentiment Hoort bij Duitsland Soennitische

Tabel 9: Kern- en eigenschapswoorden 'islam' in informerende journalistieke berichtgeving

5.1.2 Verhalende journalistieke berichtgeving

In de verhalende journalistieke berichtgeving is het kernwoord (en referenties) 'moslim(s)' in totaal 214 keer genoemd en het kernwoord 'islam' 76 keer.

Kern- en referentiewoorden m.b.t. 'moslim(s)'	Eigenschapswoorden m.b.t. 'moslim(s)'
Moslams (120)	Gematigd (3)
Moslim (70)	Nederlands (23)
Islamitische gemeenschap (5)	Kinderen (2)
Islamieten (2)	Niet (7)
Mensen die moslim zijn (3)	In het Westen (2)
Islamitische samenleving (2)	Radicaal (3)
Moslama (4)	Europees (3)
Mensen die de islam aanhangen (4)	Afvallig (2)
Islamist	Fundamentalistisch (3)
Moslama's	Niet meer bang (2)
Islamiet	Extremisten (4)
Islamisten	Andere groep (2)
	Geroepen (2)
	Frans (2)
	Afstandelijk t.o.v. terreurdaden (2)
	Gemeenschap (8)
	Tegen de aanslagen (5)
	Jongeren (2)
	Woedend (3)
	Anders (2)
	Vervolgd (2)
	Bedreigd (2)
	Onderdeel van onze samenleving (4)
	Leiders (2)
	Aangekeken (2)
	Onder druk (2)
	Aangevallen (2)
	Slachtoffers (4)
	In een hoek waar ze helemaal niet thuishoren (2)
	Haat (3)
	Terrorisme (2)
	Weerbaar (2)
	Verontwaardigd (2)
	In Israël
	Beschermd door de rechtstaat
	Mede schuldig
	In de hoek gezet
	Terroristen
	Buitengesloten
	Gezaghebbende
	Onze
	Broeders
	Verplicht
	Te onzichtbaar
	Prominent
	Veel goede in de islam

Storen zich
Op aarde
Moet naar zich toetrekken en helpen
Vreedzaam
Vroom
Volle respect voor democratische waarden
Cultuur
Jihadistisch
In zo'n wijk of stad
Fundamentalisme
Meer discussie en besef
Ex
Kant
Jonge
Soenitische
Sjiitische
Beweging
Maatschappij
Wereld
Afkeurend
Heel boos
Achtergrond
In Amsterdam
Bondgenoten
Jongens
Bevolking
Alert
Organisaties
Kwetsbare groep
In West-Europa
Leed aangedaan
Lijden in Syrië
Houden hier helemaal niet van
Bang
Aangetast in hun vrijheid
Nemen risico
Complete wezens
Kosovose
Albanese
Lopen risico te worden aangekeken hierop
Goedwillende
Anders bejegend
Nederland
Veilig
Op één hoop
Conservatief
In het hele land
Vol afschuw
Maken zich zorgen
Ahmadi
Doodgeschoten
In brand gestoken
De beste soort

Bidden netjes
 Doen geen kwaad
 Meer pacifistische
 Geen grote massa slechte mensen
 Zó niet
 Belangrijke rol
 In het verdachtenbankje

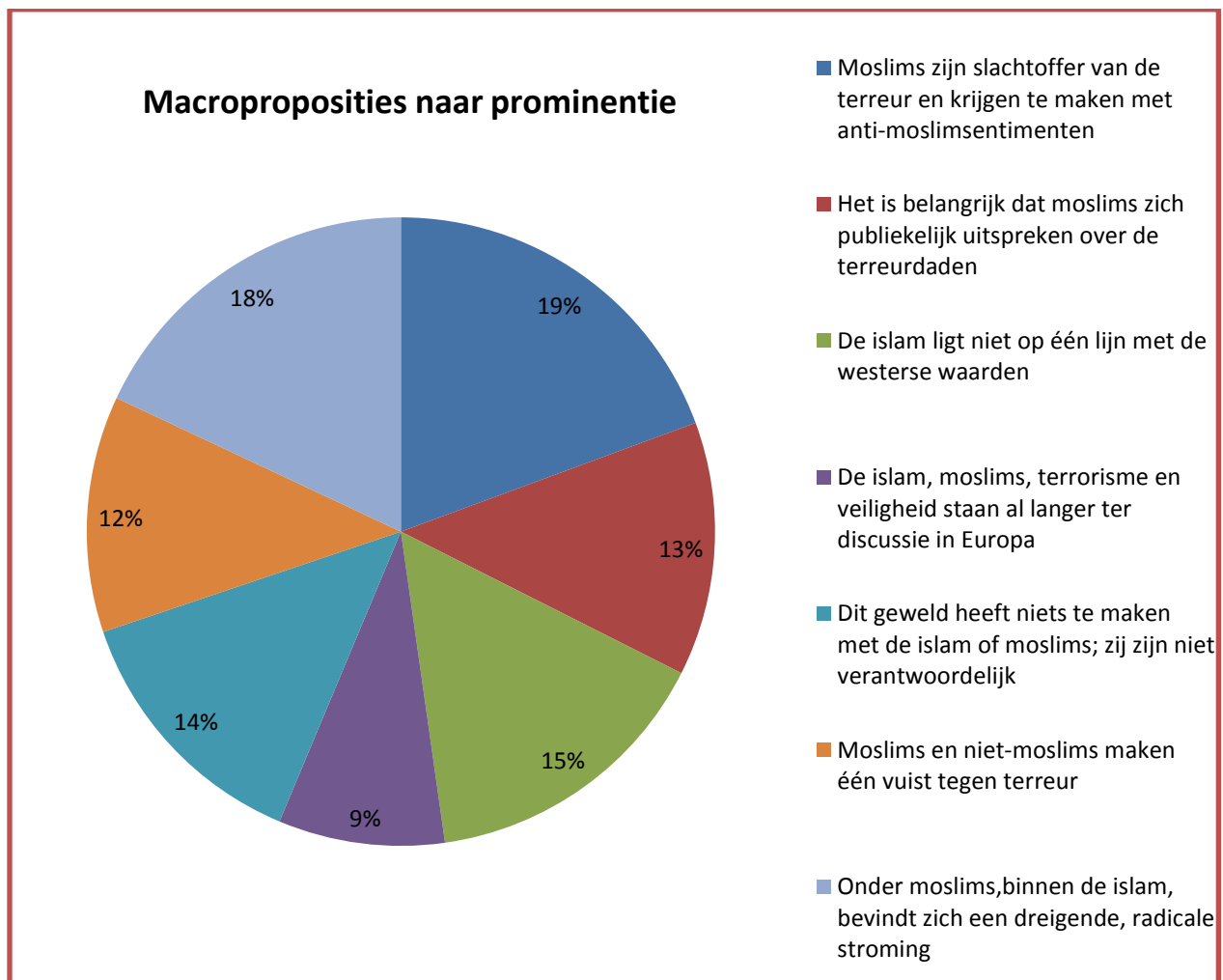
Tabel 10: Kern- en eigenschapswoorden 'moslim(s)' in verhalende journalistieke berichtgeving

Kern- en referentiewoorden m.b.t. 'islam'	Eigenschapswoorden m.b.t. 'islam'
Islam (75)	Minder ruimte voor religiekritiek (2)
Islamitische geloof	Heeft een verantwoordelijke radicale stroming (2)
	Mijn (4)
	Europees
	Nog niet zo ver met humor en satire
	Zeer beperkte mate van vrijheid van meningsuiting
	Verboden het jodendom en christendom te beledigen
	Godsdienst
	Extremistisch
	Bepaalde te weinig benoemde elementen die niet goed samengaan met democratie
	Hoop uitingen in negatieve zin
	Gemeenschap
	Mooi
	Roept op tot vrede en geen geweld
	Wetgeving
	Vrouw is de pilaar
	Niemand wordt hoger geacht dan de vrouw
	Onze
	Geloof
	Volle ruimte in Nederland om te ontwikkelen
	Cultuur
	Probleem
	Vraagstuk
	Nieuwe invulling
	Doodstraf voor het beledigen van de profeet
	Minder ruimte voor interpretatie van het geloof
	Meer eenheid
	Minder ruimte voor kritiek
	Radicaal
	Politiek
	Weer niet goed
	Geschiedenis begint op de pijnlijke joodse geschiedenis te lijken

Tabel 11: Kern- en eigenschapswoorden 'islam' in verhalende journalistieke berichtgeving

5.2 Deelvraag 2: macroproposities van de kernwoorden

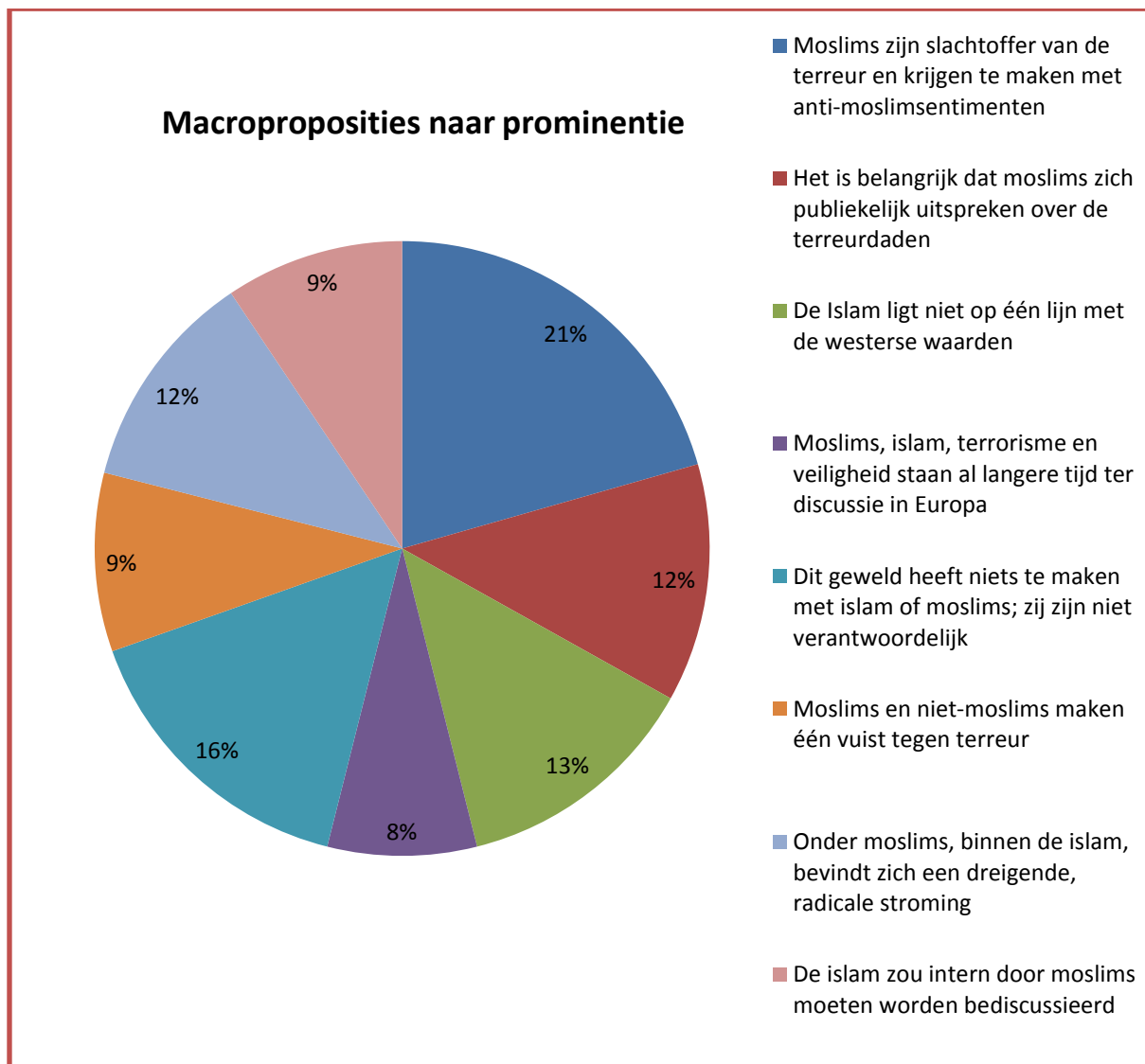
5.2.1 Informerende journalistieke berichtgeving

Figuur 2: Macroproposities van de kernwoorden uit de informerende journalistieke berichtgeving naar prominentie. N=243 tekstfragmenten.

Zoals in de grafiek te zien is komen in de informerende journalistieke berichtgeving met name de volgende twee macroproposities naar voren: ‘moslims zijn slachtoffer van de terreur en krijgen te maken met anti-moslimsentimenten’ en ‘onder moslims, binnen de islam, bevindt zich een dreigende, radicale stroming’. Daaropvolgend komen de volgende macroproposities het duidelijkst naar voren: ‘de islam ligt niet op één lijn met westerse waarden’, ‘dit geweld heeft niets te maken met islam of moslims (...)’, ‘het is belangrijk dat moslims zich publiekelijk uitspreken’ en ‘moslims en niet-moslims maken één vuist tegen terreur’. Als minst dominant, maar alsnog opvallend, komt naar voren dat ‘de islam, moslims en terrorisme al langere tijd ter discussie staan in Europa’.

5.2.2 Verhalende journalistieke berichtgeving

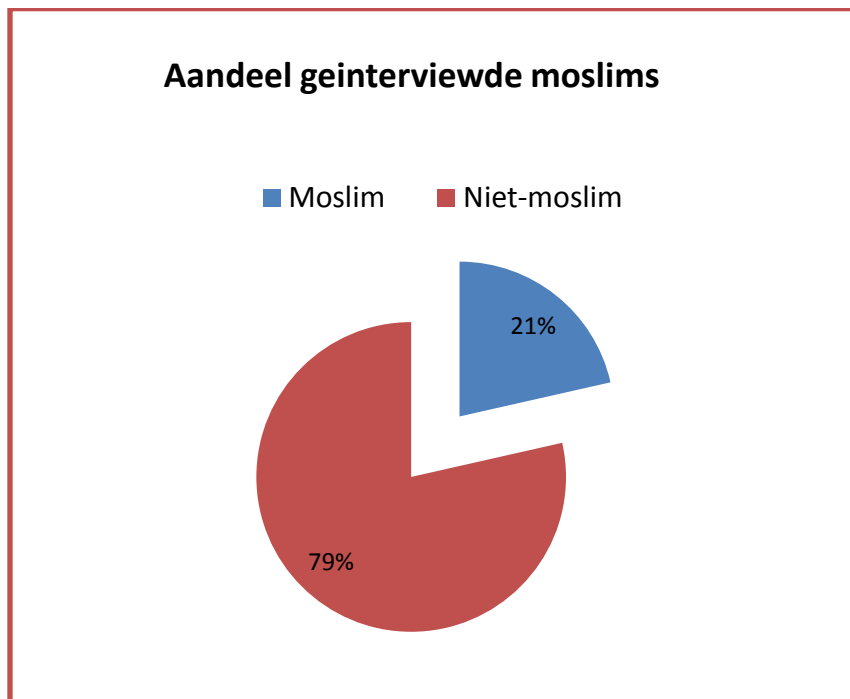

Figuur 3: Macroproposities van de kernwoorden uit de verhalende journalistieke berichtgeving naar prominentie. N=238 tekstfragmenten.

Zoals in de grafiek te zien is komen in de verhalende journalistieke berichtgeving de moslims tevens het meest prominent als slachtoffer naar voren. Daarna komt het meest naar voren dat 'dit geweld niets te maken heeft met moslims of islam (...)'. Tevens wordt benadrukt dat de islam niet op één lijn ligt met de westerse waarden. Vervolgens, minder dominant, maar alsnog opvallend, komen de volgende macroproposities naar voren: 'onder moslims, binnen de islam, bevindt zich een dreigende, radicale stroming', 'het is belangrijk dat moslims zich publiekelijk uitspreken over de terreurdaden', 'de islam zou intern door moslims moeten worden bediscussieerd' en 'moslims en niet-moslms maken één vuist tegen terreur'. Als minst prominent komt naar voren dat 'moslims, islam, terrorisme en veiligheid al langere tijd ter discussie staan in Europa'.

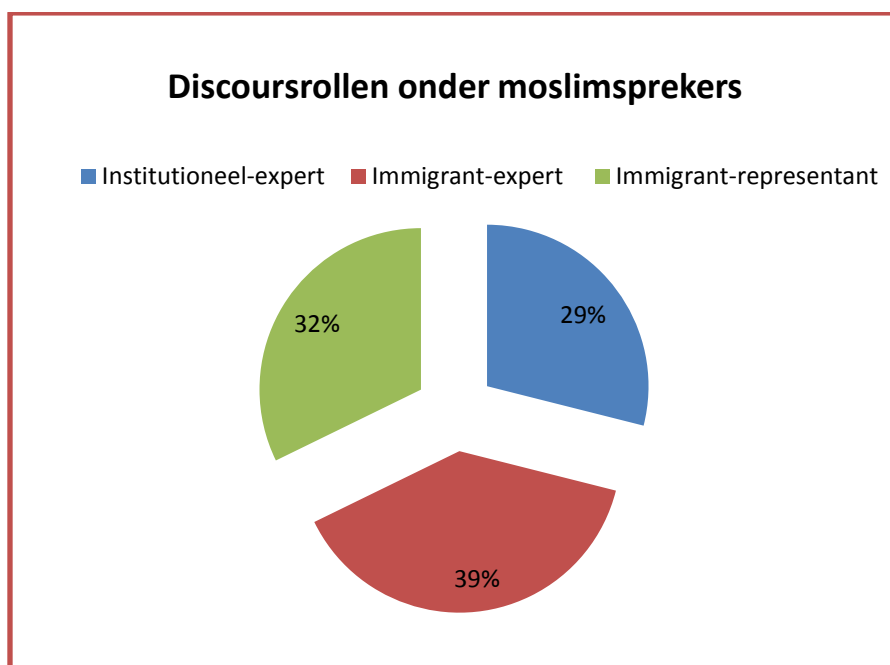
5.3 Deelvraag 3: geïnterviewde moslims en hun discoursrol(len)

5.3.1 Informerende journalistieke berichtgeving

De moslimsprekers vormen in de informerende journalistieke berichtgeving 21% van het totaal van 261 geïnterviewden.

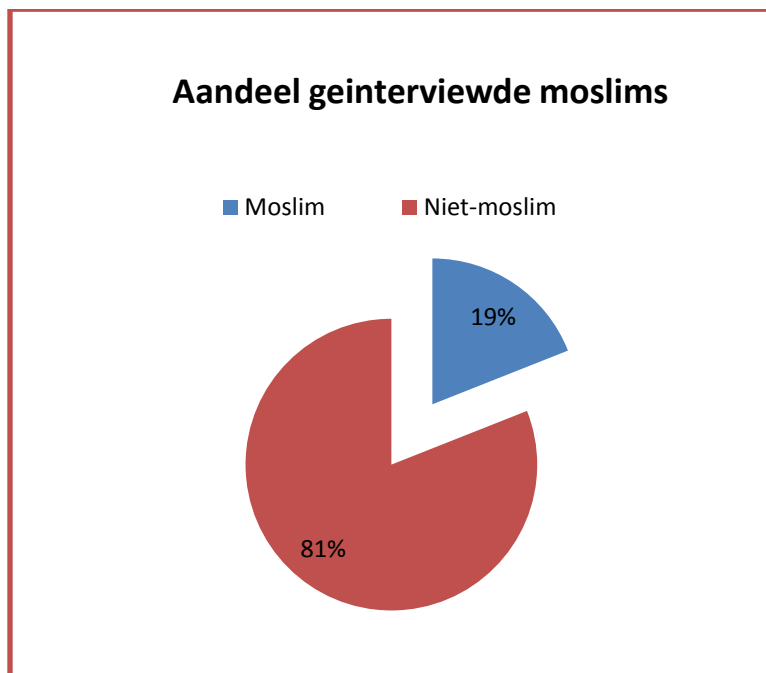
Figuur 4: Het aandeel van geïnterviewde moslims uit de informerende journalistieke berichtgeving. N=261.

Door de 21% moslimsprekers wordt de rol van immigrant-expert het meest vervuld, daarna de rol van immigrant-representant en het minst de rol van institutioneel-expert.

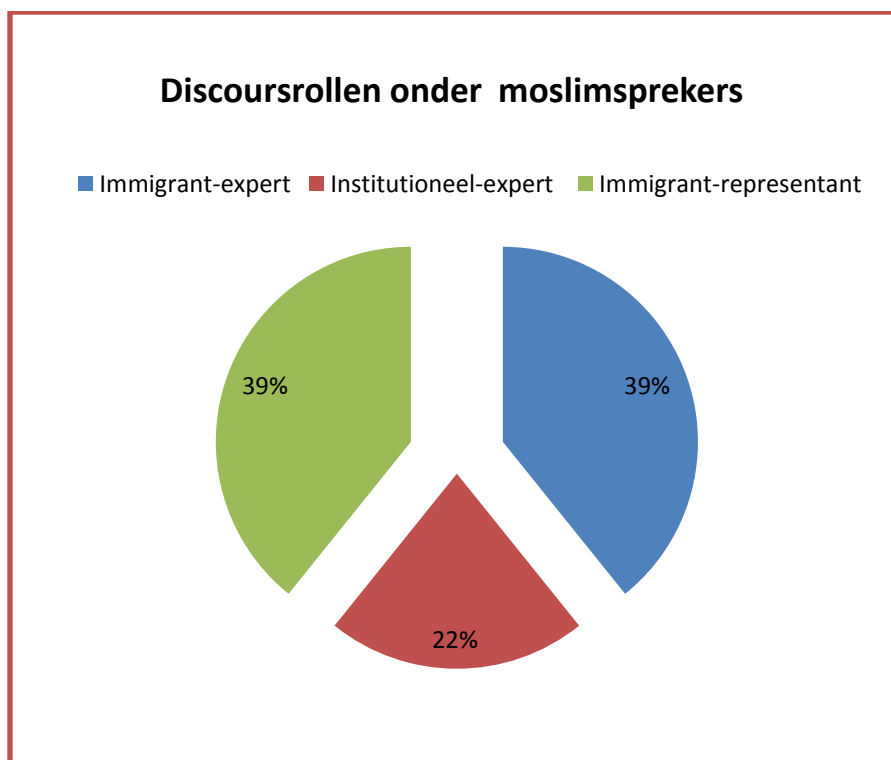
Figuur 5: De door de geïnterviewde moslims vervulde discoursrollen naar prominentie uit de informerende journalistieke berichtgeving.

5.3.2 Verhalende journalistieke berichtgeving

De moslimsprekers vormen in de verhalende journalistieke berichtgeving 19% van het totaal aantal 121 geïnterviewden.

Figuur 6: Het aandeel geïnterviewde moslims uit de verhalende journalistieke berichtgeving. N=121.

Door de in totaal 19% moslimsprekers van de 121 geïnterviewden worden de rollen van immigrant-expert en immigrant-representant het meest ingenomen.

Figuur 7: De door de geïnterviewde moslims vervulde discoursrollen naar prominentie uit de verhalende journalistieke berichtgeving.

5.4 Deelvraag 4: Een vergelijking tussen beide soorten berichtgevingen

5.4.1 Propositions van de kernwoorden 'moslim(s) en 'islam'

Wat opvalt in de analyse van de informerende journalistieke berichtgeving is dat de kernwoorden aan de hand van verschillende referentiewoorden- en clusters worden aangeduid. Zo komen onder meer 'islamisten', 'moslima', en 'mensen met het islamitische geloof' naar voren. Hetzelfde geldt voor de verhalende journalistieke berichtgeving; ook hier komen verschillende kernwoorden naar voren als 'islamitische gemeenschap', 'mensen die de islam aanhangen' en 'islamieten'. Voor het kernwoord 'islam' geldt dit minder; in plaats van 'islam' wordt in de verhalende journalistieke berichtgeving eenmaal 'islamitische geloof' genoemd. Ook valt op dat de kernwoorden aan substantieven worden gekoppeld als 'moslimkrant' en 'islamdebat'. In het algemeen wordt het kernwoord 'moslim(s)' meer benoemd dan 'islam'. De eigenschappen die worden toegeschreven aan de kernwoorden variëren, maar zijn veelal adjectieven die een zintuiglijk of fysisch waarneembare eigenschap aangeven of adjectieven die een gedachte-eigenschap of een door redenering afgeleide eigenschap noemen, zoals de Algemene Nederlandse Spraakkunst (2001) omschrijft.

Hieruit kan worden afgeleid dat de nadruk in het algemeen meer op 'moslim(s)' ligt dan 'islam'. Daarnaast kan worden gesteld dat er met name in meervoud aan moslims wordt gerefereerd en dat moslims niet alleen als groep worden gezien, maar zij tevens binnen die eigen gemeenschap onder meer eigen 'organisaties' en 'leiders' hebben. Ook 'islam' wordt op deze manier samengevoegd met substantieven in het discours van beide soorten berichtgevingen. Zowel in de informerende als verhalende berichtgeving wordt binnen die 'gemeenschap' wel onderscheid gemaakt tussen onder meer 'Europese', 'gematigde' en 'radicale' moslims. Ook voor de islam geldt dat er onderscheid wordt gemaakt tussen onder meer de 'radicale' en 'barmhartige' islam. In beide soorten berichtgevingen komen zowel negatieve als positieve eigenschappen ten aanzien van moslims en islam naar voren.

5.4.2 Macroproposities

Wanneer gekeken wordt naar de geformuleerde macroproposities per soort berichtgeving komen er twee duidelijke verschillen naar voren. Ten eerste komt er in de verhalende journalistieke berichtgeving een macropropositie naar voren die bij de informerende journalistieke berichtgeving niet (of niet duidelijk) naar voren is gekomen, namelijk: 'de islam zou intern door moslims moeten worden bediscussieerd'. De overige macroproposities zijn hetzelfde voor beide soorten berichtgevingen. Wel komen de moslims als slachtoffer duidelijker naar voren in de verhalende journalistieke berichtgeving dan in de informerende journalistieke berichtgeving en is de afstand met de overige macroproposities qua prominentie ook groter. Verder kan worden gesteld dat er een klein verschil zit in de volgorde naar prominentie waarin de macroproposities optreden. Zo wordt de 'dreigende, radicale stroming, binnen de islam en onder moslims' meer erkend in de informerende journalistieke berichtgeving dan in de verhalende berichtgeving. In de verhalende journalistieke berichtgeving wordt in plaats hiervan meer erkend dat 'dit geweld niets te maken heeft met islam of moslims en dat zij niet verantwoordelijk zijn'. Verder komt in de verhalende journalistieke berichtgeving, duidelijker dan in de informerende journalistieke berichtgeving, naar voren dat 'het belangrijk is dat moslims zich publiekelijk uitspreken over de terreurdaden' en 'dat moslims en niet-moslims één vuist maken tegen terreur'. In de informerende journalistieke berichtgeving wordt daarentegen weer meer benadrukt dat 'moslims, islam, terrorisme en veiligheid al langere tijd ter discussie staan in Europa'.

Hieruit kan worden afgeleid dat in beide soorten berichtgevingen de macroproposities ten gunste van moslims en islam het meest naar voren komen, naast een aantal dat relatief gezien meer ten nadele is van moslims en islam. In de informerende berichtgeving is de radicale stroming onder moslims en binnen islam meer naar voren gekomen, waar dit in de verhalende berichtgeving minder is benadrukt. Dit kan te maken hebben met de geïnterviewden en de mate van subjectiviteit in het discours. Dit geldt ook voor de overige macroproposities waarin tussen de informerende en verhalende journalistieke berichtgeving een klein verschil is gevonden qua prominentie.

5.4.3 Geïnterviewde moslims en hun discoursrol(len)

Wanneer gekeken wordt naar de geïnterviewde moslims in beide soorten berichtgevingen kan worden gesteld dat de immigrantenrollen het meest worden toebedeeld en/of ingenomen door de geïnterviewde moslims ten opzichte van de algemene discoursrol van institutioneel-expert. De migrantenrollen worden beide gelijkwaardig vervuld in de verhalende journalistieke berichtgeving en vormen samen meer dan 75% van het totaal aan vervulde discoursrollen. In de informerende journalistieke berichtgeving zijn de drie rollen wat gelijkwaardiger over de geïnterviewde moslims verdeeld en vormt de rol van immigrant-expert de meest dominante discoursrol. In deze soort berichtgeving is een groter verschil gevonden tussen enerzijds de rol van institutioneel-expert en immigrant-representant en anderzijds de rol van immigrant-expert.

Hieruit kan worden afgeleid dat er in de verhalende journalistieke berichtgeving wellicht wat meer sprake is van subjectieve berichtgeving, aangezien de eigen migrantenachtergrond meer een rol speelt in de berichtgeving dan in het informerende discours. Gezien het totaal aantal geïnterviewden per soort berichtgeving en het aantal van moslimsprekers daarin, kan worden gesteld dat er relatief weinig verschil is gevonden. Wel betreft het aandeel van geïnterviewden met een moslimachtergrond in het totaal aantal geïnterviewden een ruime minderheid in beide soorten berichtgevingen.

6. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op onderstaande centrale vraagstelling. Hiervoor is één overkoepelende hoofdconclusie geformuleerd, welke is uitgewerkt in een drietal deelconclusies op basis van bovenstaande resultaten. Hierbij is de vergelijking gemaakt tussen de informerende en verhalende journalistieke berichtgeving. De drie deelconclusies behandelen ieder één of meerdere deelvragen. Als eerste komt het gebruik van kern- en eigenschapswoorden, oftewel de proposities van de kernwoorden op zinsniveau, en de macroproposities, oftewel de proposities van de kernwoorden op discoursniveau, aan bod. Daarna wordt er een conclusie geformuleerd met betrekking tot de rol en het aandeel van geïnterviewde moslims. Ook wordt er in dit hoofdstuk een brug geslagen naar de relevante literatuur uit de hoofdstukken 2 en 3.

De volgende centrale vraagstelling is in dit onderzoek beantwoord:

“Hoe verschillen de verhalende en informerende journalistieke berichtgeving op TV van elkaar, op het gebied van de (macro)proposities van de woorden ‘*moslim(s)*’ en ‘*islam*’ en het aantal geïnterviewde moslims en hun discoursrol, na de terreuraanslagen in Frankrijk in januari 2015?”

Deze centrale vraagstelling is aan de hand van een van de inhoudsanalyse afgeleide methode onderzocht. Hierbij zijn kern- en eigenschapswoorden onderzocht op zinsniveau (proposities), waaruit op discoursniveau macroproposities voort zijn gekomen. Hiervoor zijn alle nieuws- en actualiteitenprogramma’s van de Nederlandse Publieke Omroep (NPO) tot een week na de aanslag op Charlie Hebdo opgenomen als corpus, waarvan uit het informerende discours 47 uur en 45 minuten is geanalyseerd en uit het verhalende discours 17 uur en 55 minuten. Er is in de analyse dus onderscheid gemaakt tussen informerende en verhalende journalistieke berichtgeving. Daarnaast is de positie van de geïnterviewde moslims in het debat onderzocht, aan de hand van verschillende discoursrollen, op basis van aanduidingen van zelfidentificatie of identificatie door anderen.

Op basis van de onderzoeksresultaten kan de volgende hoofdconclusie worden geformuleerd:

“In het Nederlands publieke discours op televisie, na de terreuraanslagen van januari 2015 in Frankrijk, zijn overwegend positieve macroproposities omtrent niet-radicalen moslims en islam naar voren gekomen, maar zijn moslims nog steeds ondervertegenwoordigd.”

6.1 Deelconclusie 1: gelijkgestemde, overwegend positieve, (macro)proposities van ‘moslim(s)’ en ‘islam’ in beide soorten berichtgevingen

6.1.1 proposities van de kernwoorden ‘moslim(s)’ en ‘islam’

Wanneer er wordt gekeken naar de proposities van het kernwoord ‘moslim(s)’ en referentiewoorden kan worden gesteld dat er, in zowel de informerende als verhalende journalistieke berichtgeving op collectieve wijze aan moslims wordt gerefereerd. Dit werd tevens gesteld in het onderzoek van Van der Kroon (2005) en door Berger (2011). Ook valt het op dat het woord ‘moslim’ gekoppeld wordt aan een velerlei substantieven als ‘moslimobject’, ‘moslimthema’, ‘moslimdebat’, waaruit blijkt dat moslims als één groep worden gezien. Echter, ondanks dat er veel aan moslims in groepsverband wordt gerefereerd, kan ook worden gesteld dat hierbij veel onderscheid wordt gemaakt tussen groepen moslims. Dit is te zien aan eigenschapswoorden als ‘Europees’, ‘Nederlands’, ‘radicaal’ en ‘niet-radicaal’ die worden toegekend aan het kernwoord ‘moslim(s)’. In het algemeen lijkt de nadruk in beide soorten berichtgevingen meer op ‘moslim(s)’ te liggen dan op ‘islam’. De geanalyseerde tekstfragmenten, waarin de kern- en referentiewoorden en de eigenschapswoorden centraal stonden, zijn per soort berichtgeving onderverdeeld in een aantal macroproposities.

6.1.2 De macroproposities van de kernwoorden

Zoals hieronder schematisch weer is gegeven, komt naast de inhoud van de proposities van de kernwoorden ‘moslim(s)’ en ‘islam’ op zinsniveau, ook de inhoud op discoursniveau naar voren.

Informerende journalistieke berichtgeving N=243 tekstfragmenten	%	Verhalende journalistieke berichtgeving N= 238 tekstfragmenten	%
“Moslims zijn slachtoffer van de terreurdaden en krijgen te maken met anti-moslimsentimenten.”	19%	“Moslims zijn slachtoffer van de terreurdaden en krijgen te maken met anti-moslimsentimenten.”	21%
“Onder moslims, binnen de islam, bevindt zich een dreigende, radicale stroming.”	18%	“Dit geweld heeft niets te maken met de islam of moslims; zij zijn niet verantwoordelijk.”	16%
“De islam ligt niet op één lijn met de westerse waarden.”	15%	“De islam ligt niet op één lijn met de westerse waarden.”	13%
“Dit geweld heeft niets te maken met de islam of moslims; zij zijn niet verantwoordelijk.”	14%	“Onder moslims, binnen de islam, bevindt zich een dreigende, radicale stroming.”	12%
“Het is belangrijk dat moslims zich publiekelijk uitspreken over de terreurdaden.”	13%	“Het is belangrijk dat moslims zich publiekelijk uitspreken over de terreurdaden.”	12%
“Moslims en niet-moslims maken één vuist tegen terreur.”	12%	“Moslims en niet-moslims maken één vuist tegen terreur.”	9%
		“De islam zou intern door moslims moeten worden bediscussieerd.”	9%
“Moslims, islam, terrorisme en veiligheid staan al langere tijd ter discussie in Europa.”	9%	“Moslims, islam, terrorisme en veiligheid staan al langere tijd ter discussie in Europa.”	8%

Tabel 12: macroproposities van de kernwoorden ‘moslim(s)’ en ‘islam’ naar prominentie per soort berichtgeving.

Zoals hierboven in de tabel te zien is, is er groter verschil tussen de prominente en minder prominente macroproposities gevonden in de verhalende berichtgeving dan in de informerende. Dit komt met name door de eerste, meest prominente macropropositie: in beide soorten berichtgeving is dit de macropropositie van moslims als slachtoffer van de terreurdaden. In de verhalende journalistieke berichtgeving wordt deze macropropositie relatief gezien meer erkend dan bij de informerende. Hierbij komt ook kijken dat moslims naar aanleiding van de terreurdaden te maken krijgen met anti-moslimsentimenten. Dit werd ook al benadrukt door Spruyt en Elchardus (2012), die zelfs aangaven dat in Vlaanderen het anti-moslimsentiment meer aanwezig is dan het anti-buitenlandersentiment. Naast de macropropositie van moslims als slachtoffer wordt ook duidelijk een radicale stroming onder moslims, binnen de islam erkend; bij de informerende berichtgeving meer dan in de verhalende berichtgeving. In de verhalende berichtgeving wordt daarentegen meer benadrukt dat de islam en moslims niets te

maken hebben met dit geweld en dat zij hiervoor niet verantwoordelijk zijn. In beide soorten berichtgeving wordt gelijkwaardig erkend dat het belangrijk is dat moslims zich uitspreken over de terreurdaden, evenals de gedachte dat de islam niet op één lijn ligt met de westerse waarden. Het niet op één lijn liggen van de westerse waarden en islam kwam tevens in het attitudeonderzoek van Gijsberts en Lubbers (2009) naar voren. Ook wordt gelijkwaardig erkend dat moslims en niet-moslims één vuist maken tegen de terreur. Als minst prominent in beide soorten berichtgevingen komt naar voren dat moslims, islam, terrorisme en veiligheid al langere tijd ter discussie staan in Europa. Dan is er nog één macropropositie die alleen bij de verhalende berichtgeving duidelijk naar voren is gekomen, namelijk: “de islam zou intern door moslims moeten worden bediscussieerd”.

Kortom, komen er in beide soorten berichtgevingen redelijk gelijkgestelde macroproposities naar voren die tevens redelijk tegenstrijdige gedachten weerspiegelen. Echter, ondanks de vele combinaties van kernwoorden met eigenschappen als ‘terreur’, ‘radicalisme’ en ‘extremisme’, kan worden geconcludeerd dat er overwegend positieve macroproposities zijn gevonden ten aanzien van niet-radicalen moslims en de niet-radicalen islam in het geanalyseerde discours. Dit sluit aan op het onderzoek van Gijsberts en Lubbers (2009), waarin wordt gesteld dat de attitude ten aanzien van moslims en islam positiever is geworden na 2005. Deze positieve macroproposities komen in dit onderzoek meer naar voren met betrekking tot ‘moslim(s)’ dan ‘islam’. Ook de negatieve macroproposities betreffende de islam zijn gericht op, net als bij moslims, de *radicale* islam. Dit sluit aan op wat Berger (2007) stelt over de verschuivingen binnen ‘de moslimgemeenschap’ naar aanleiding van religieus fanatisme. Hierbij staat echter wederom de religieuze identiteit van moslims centraal (Ibid.).

6.2 Deelconclusie 2: weinig verschil in subjectiviteit en het aandeel en de rol van geïnterviewde moslims tussen beide soorten berichtgevingen

6.2.1 Subjectiviteit in beide soorten berichtgevingen

Vanaf jaren zestig van de vorige eeuw is de berichtgeving in het algemeen subjectiever geworden; journalisten kregen meer een eigen stem (Wijffes, 2004). Dit is volgens Tolson (2001, zoals geciteerd in Thornborrow, 2007, p. 1437) in de verhalende berichtgeving meer dan in de informerende berichtgeving en daarnaast wordt het eerste soort gekenmerkt door meer drama en meer interactie tussen vertellers en publiek (Ibid.). Daarnaast zou er in de verhalende journalistieke berichtgeving meer sprake zijn van een multifunctioneel karakter. De boodschap wordt op meerdere manieren overgebracht aan het publiek, wat het verschil maakt met de informerende berichtgeving (Thornborrow, 2007, p. 1437; Ruigrok, 2012, p. 3). Het gevonden verschil tussen beide soorten berichtgevingen qua subjectiviteit is niet groot. Wel kan naar aanleiding van de omschrijvingen van de programma's uit beide soorten berichtgevingen worden gesteld dat de informerende berichtgeving wordt gekenmerkt door een onafhankelijk en onpartijdig karakter, waar de berichtgeving uit de verhalende journalistieke berichtgeving juist wordt gekenmerkt aan de hand van termen als 'rechts', 'persoonlijk' en 'kritisch'. Dit lijkt enigszins door te schemeren in de resultaten. Zo wordt er in het journaal inderdaad veel feitelijke informatie verschaft, echter worden er tevens veel mensen geïnterviewd die de berichtgeving een meer subjectief karakter verschaffen. In het geanalyseerde verhalende discours is per programma een 'eigen karakter' naar voren gekomen en hadden sprekers, ofwel 'agenten' (Ehlich en Rehbein, 1993, pp. 125-127,) meer tijd en ruimte om hun eigen standpunt toe te lichten. Daarnaast werd in het verhalende discours, zoals gesteld door De Boer (2008, pp. 16-20) meer uitpuittend gebruik gemaakt van opinieleiders die een persoonlijke- of maatschappelijk georiënteerde boodschap overbrachten en op die manier wellicht 'volgers' creëerden. In de resultaten is dit verschil enigszins naar voren gekomen door het verschil in prominentie tussen een aantal macroproposities van de kernwoorden in de verhalende en informerende journalistieke berichtgeving. De macroproposities in het algemeen kwamen echter overeen, op één extra macropropositie uit het verhalende discours na, zoals eerder al toegelicht.

6.2.2 Vertegenwoordiging van moslimsprekers in beide soorten berichtgevingen

Wat betreft de vertegenwoordiging van moslimsprekers in het publieke discours, kan voor het geanalyseerde informerende discours worden gesteld dat 21% van het totaal aantal van 261 sprekers een islamitische achtergrond heeft. Dit geeft aan dat de moslims, zoals in eerder onderzoek van onder andere Shadid (2005) en Hooghe (2005) ook al naar voren kwam, vooralsnog zijn ondervertegenwoordigd. Zij namen in de informerende journalistieke berichtgeving met name de rol in van immigrant-expert, wat inhoudt dat zij worden gezien als expert op het gebied van de eigen migrantengroep (Koole & ten Thije, 1994). De rol van institutioneel-expert werd het minst toegeschreven aan de geïnterviewde moslims, wat aangeeft dat hun migrantenachtergrond een belangrijkere rol speelt dan hun kennis van institutionele processen. In de verhalende journalistieke berichtgeving betrof het aantal geïnterviewde moslims 19% van het totaal aantal van 121 sprekers; iets minder dus dan bij de informerende journalistieke berichtgeving. De geïnterviewde moslims vervulden in de verhalende berichtgeving echter beide migrantenrollen gelijkwaardig, wat betekent dat ze in deze soort berichtgeving zowel veel zijn aangesproken op hun kennis van de eigen migrantengroep als ook om hun eigen culturele achtergrond. Ook in deze soort berichtgeving zijn de sprekers met een islamitische achtergrond het minst aangesproken op hun kennis van institutionele processen. Wat betreft de burden of representation waar Shadid (2005, p. 141) van spreekt, lijkt het er met name op dat de geïnterviewde moslims hun culturele achtergrond erkennen, maar zich duidelijk als Nederlander positioneren.

Voor beide soorten berichtgevingen geldt dat de verwachting wat betreft een minderheid aan geïnterviewde moslims, naar aanleiding van de literatuur van Shadid (2005), maar ook van Van der Kroon (2005), in dit onderzoek is bevestigd. Wat niet is bevestigd is de negatieve beeldvorming aan de hand van priming en framing, zoals Shadid (2005) aangaf. Wat dat betreft komt de macht van de media duidelijk naar voren, aangezien de media als 'institutes' bepalen welke geïnterviewden op TV komen en welke niet. Maliepaard en Gijsberts (2012) gaven aan dat met name Marokkaanse moslims in Nederland een hoge mate van religieus gedrag vertonen. De meeste geïnterviewde moslims hadden een Marokkaanse achtergrond, net als de moslimterroristen in dit geval. Wellicht zijn om deze reden ook met name geïnterviewde moslims met een Marokkaanse achtergrond uitgenodigd door de media, zodat er aan de

hand van framing een wellicht positiever beeld ontstaat van de Marokkaanse moslim. In de verhalende berichtgeving is een lager percentage gevonden van geïnterviewden met een moslimachtergrond, maar was wel meer ruimte voor een 'eigen stem'. Hierdoor zijn 'moslims als slachtoffer van de terreur' en 'moslims en islam hebben niets te maken met de terreur' wellicht wat duidelijker naar voren gekomen.

6.3 Deelconclusie 3: van 'wij' niet-moslims naar 'wij' niet- radicale West-Europese burgers en van 'zij' moslims naar 'zij' radicale moslims

6.3.1 Tegenstrijdigheden omtrent moslims en islam

In dit onderzoek zijn resultaten besproken van voorgaand, soortgelijk onderzoek van onder andere na de moord op Theo van Gogh. Hiervoor is gekozen, zodat de (macro)proposities van moslim(s) en islam uit de resultaten van dit huidige onderzoek tot op zekere hoogte konden worden vergeleken met eerder naar voren gekomen betekenis omtrent moslims en islam. Zo heeft Van der Kroon (2005) onderzoek gedaan naar de beeldvorming van moslims in mediaberichten na de moord op Theo van Gogh, evenals Woltering (2005). Hierin zijn een aantal resultaten naar voren gekomen die aansluiten op de resultaten van dit huidige onderzoek. Zo worden de kernwoorden 'moslim(s)' en 'islam' nog steeds omschreven aan de hand van negatieve eigenschappen als 'terrorisme' en 'radicalisme', wat bevestigt wat ter Wal (2004) al concludeerde, namelijk dat het in Nederland lastig is een overtuigend, overheersende ondertoon ten gunste of nadele van moslims en islam te vinden.

Deze tegenstrijdigheden komen naar voren in een aantal dingen. Allereerst wordt wat Maliepaard en Gijsberts (2012) ook al aangaven, in de proposities van de kernwoorden tevens bevestigd dat de terreur zowel extremisme onder moslims als rechts-georiënteerden oproept. Wat opvalt is dat wanneer er negatief gesproken wordt over moslims in het algemeen, dit naar voren wordt gebracht met zekere voorzichtigheid. Dit is te merken aan tegenstellingen als: "niet alle moslims zijn terroristen, maar bij bijna alle terroristische aanslagen zijn moslims betrokken". Een andere tegenstrijdigheid is gevonden naar aanleiding van de alsmaar groter wordende kloof tussen moslims en niet-moslims, zoals naar voren wordt gebracht door Vrooman, Boelhouwer en Gijsberts (2014). De kloof komt in het discours naar voren, doordat aanslagen op moslims in West-Europa worden benoemd, maar lijkt tevens te worden vernauwd onder meer doordat moslims als slachtoffer van de terreur worden gepositioneerd en moslims en niet-moslims één vuist maken tegen terreur. Daarnaast gaf Berger (2011) al eerder aan dat moslims als een op religie gebaseerde groep mensen worden gezien. Echter, zijn moslims in dit onderzoek op verschillende manieren aangeduid, hoewel veelal in groepsvorm, en is de islam tevens vanuit verschillende invalshoeken besproken. Voorbeelden hiervan zijn: streng gelovige moslims, afvallige

moslims, radicale, maar ook goedwillende moslims. Daarnaast ook: moslims en islam in Europa, Nederland of Frankrijk. Wellicht betekent dit dat in het discours toch al minder nadruk wordt gelegd op etnische afkomst dan voorheen. Hiermee worden ook de imaginary communities en imaginary causes (Berger, 2007, p. 7) vermeden en wordt de kloof tussen moslims en niet-moslims waarover Ghorashi (2010) spreekt versmald. Het gegeven dat moslims wel veelal als groep worden aangeduid, verwijst naar de culturalisering van het debat, aangezien culturele aspecten zoals religie hierin centraal staan (Maly, 2007).

6.3.2 Een andere in- en outgroup dan voorheen

Ondanks bovengenoemde tegenstrijdigheden in de (macro)proposities van 'moslim(s)' en 'islam', en het gegeven dat er nog steeds een wij/zij gevoel naar voren komt, zoals tevens Ghorashi (2010) benoemt, is er een andere onderscheid qua in- en outgroup gevonden. Het wij/zij onderscheid heeft in het huidige onderzoek met name betrekking op niet-radicalen West-Europese burgers versus radicale moslims. De ingroup die naar voren komt in dit onderzoek is die van niet-radicalen West-Europese burgers en de outgroup die van de radicale moslims. Ten tijde van het onderzoek van Van der Kroon (2005) had dit onderscheid veelal betrekking op moslims en niet moslims en dit is ook het onderscheid dat Ghorashi (2010) schetst in de literatuur. De angst rondom religieus fanatisme, en de beeldvorming van moslims naar aanleiding hiervan, werd in voorgaand onderzoek al benoemd (Van der Kroon, 2005; Woltering, 2005) en is in dit onderzoek wederom bevestigd.

In tegenstelling tot de blijvende negatieve attitude jegens moslims in Nederland welke in het onderzoek van Van der Kroon (2005) naar voren kwam, stellen Gijsberts en Lubbers (2009) dat deze positiever werd na 2005. Dit laatste met name onder hogeropgeleiden in Nederland. Nu betreft het geen zuivere vergelijking wanneer de resultaten van het huidige onderzoek worden vergeleken met resultaten van een dergelijk attitudeonderzoek. Echter, ondanks dat het een ander soort onderzoek betreft kan de naar voren gekomen betekenis omtrent moslims en islam wel naast de betekenis naar aanleiding van de (macro)proposities uit dit huidige onderzoek worden gehouden. De negatieve berichtgeving omtrent moslims en islam lijkt, zoals hierboven al werd gesteld, in dit huidige onderzoek met name betrekking op radicale moslims en weinig op

moslims in het algemeen. De proposities van 'moslim(s)' en 'islam' in dit huidige onderzoek is afgeleid van het publieke discours op televisie en lijkt, zoals Gijsberts en Lubbers (2009) ook al een positievere attitude jegens moslims en islam vonden in hun onderzoek, overwegend positief onder hogeropgeleiden. Hierbij moet nogmaals worden benadrukt dat het gaat om niet-radicalen moslims en islam.

7. Discussie

In dit hoofdstuk worden allereerst de beperkingen van de onderzoeksmethode aan het licht gebracht. Hieruit voortkomend zijn een aantal suggesties voor vervolgonderzoek geformuleerd, waarmee het hoofdstuk dan ook zal worden afgesloten.

7.1 Beperkingen van het onderzoek

Zoals Fairclough (2003) aangeeft, bestaat discoursanalytisch onderzoek in vele vormen. De methode in dit huidig onderzoek is ontstaan uit de inhoudsanalyse, zoals onder meer el Farissi (2008) en Elsinger (2013) die hebben gehanteerd in hun onderzoek, en de macroproposities van kernwoorden, zoals Van Dijk (1977) die omschrijft. Tijdens het bestuderen van de literatuur bleek al snel dat in de literatuur nog geen vaststaand, algemeen geaccepteerde definitie bestaat van het 'eigenschapswoord', waardoor voor dit huidige onderzoek een eigen werkdefinitie is geformuleerd. Dit zorgde ervoor dat eigen interpretatie bij het includeren of excluderen van eigenschapswoorden in de analyse een grote rol speelde. Om deze reden is in het geval van een aantal twijfelgevallen om de mening van een aantal andere onderzoekers gevraagd.

Naast het hierboven benoemde is in dit onderzoek een idee gegeven van slechts *een deel* van de beeldvorming betreffende moslims en islam op televisie, op een bepaald moment, namelijk de week na de terreuraanslag op Charlie Hebdo. Daarentegen vormen nieuws- en actualiteitenprogramma's wel een interessant onderdeel van de beeldvorming, gezien de impact van televisie en met name talkshows vanwege het multimediale karakter en de hoeveelheid invloedrijke factoren die aan een uitzending te pas komen (Ruigrok, 2012, p. 4). Een te benoemen aandachtspunt hierbij is wel dat er met name hoogopgeleide gasten spreken, uit onder meer de politiek, waardoor de stelling van Gijsberts en Lubbers (2009, p. 284) wat betreft een positievere houding ten aanzien van moslims onder hogeropgeleiden, in dit onderzoek ook wellicht bevestigd is.

De totale hoeveelheid geanalyseerde zendtijd en het aantal programma's in dit onderzoek is ongelijk voor de informerende en verhalende journalistieke berichtgeving. Zo is het aantal programma's minder bij de informerende journalistieke berichtgeving, maar het aantal geanalyseerde uren meer. Dit laatste komt doordat het journaal de hele dag door wordt uitgezonden, in tegenstelling tot talkshows. Dit maakt echter geen

verschil op het gebied van geïnterviewden met een moslimachtergrond, hun rol in het discours en de (macro)proposities van 'moslim(s)' en 'islam' in beide soorten berichtgevingen. Het aantal tekstfragmenten waren voor beide soorten berichtgeving ook bijna gelijk: 243 in het informerende discours en 238 in het verhalende. De analyse weergeeft alsnog de (macro)proposities van 'moslim(s)' en 'islam' met betrekking tot een gelijke periode.

Moslims als slachtoffer zijn het meest naar voren gekomen als macropropositie in beide soorten berichtgevingen. Dit ligt wellicht aan het gegeven dat meerdere proposities onder deze macropropositie zijn geschaard. Een voorbeeld hiervan is het uit elkaar groeien van moslims en niet-moslims in de samenleving, maar tevens fragmenten omtrent anti-moslimbewegingen als Pegida die de straat opgingen om te demonstreren tegen de islamisering van het Westen.

Als laatste kan er nog worden gesteld dat de werkelijkheid door de media altijd gefilterd tot ons komt. Niet alleen doordat de media als instituties een bepaalde werkelijkheid schetsen, maar tevens omdat de actanten bepaalde betekenis geven aan de door hen ervaren werkelijkheid en die vervolgens door middel van taal verbaliseren (Hall, 1997, zoals geciteerd in van der Kroon, 2005, p.3) en er gebruik wordt gemaakt van priming en framing (Schneider, 2004, zoals geciteerd in Shadid, 2005, p. 330), waardoor het belangrijk blijft de resultaten kritisch te benaderen in het licht van de praktijk.

7.2 Suggesties voor vervolgonderzoek

Om meer diepgaand te onderzoeken wat de verschillen in het discours zijn, ten opzichte van tien jaar geleden, zou er een soortgelijk comparatief onderzoek kunnen worden uitgevoerd met de moord op Van Gogh als vergelijkende case. Ook zou regionale berichtgeving kunnen worden betrokken in de analyse of zou er kunnen worden ingezoomd op het fenomeen van othering (Holliday et al., 2010, p. 2; Ghorashi, 2010); het wij/zij onderscheid als tertium comparationis, De resultaten van dit onderzoek zouden ook kunnen worden vergeleken met resultaten van soortgelijk onderzoek, maar dan níet vlak na een aanslag door toedoen van moslimextremisten. Hierin zou de rol van geïnterviewde moslims met name ook interessant kunnen zijn. Zoals Benford en Snow (2000) ook stellen, worden in discours zowel betekenis en ideeën herhaald als

geproduceerd. Naarmate deze ideeën en betekenissen meer worden herhaald, ontstaat er na verloop van tijd een bepaald imago. Voortbouwend op dit onderzoek zou een vergelijkbaar onderzoek in de toekomst kunnen bijdragen aan een hopelijk steeds positiever wordend imago van moslims en islam in Nederland.

Bibliografie

Boeken

Boer, C de., Brennecke, S.I. (2008). *Media en publiek. Theorieën over media impact*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.

Dijk, T.A. van (1997). *Discourse as social interaction*. Londen: Sage Publications.

Dijk, T. A. van (1977), *Text and context. Explorations in the semantics and pragmatics of discourse*. London: Longman.

Ehlich, K. & J. Rehbein [red. J.D. ten Thije] (1993). *Kennis, taal en handelen: Analyses van de communicatie in de klas*. Assen: Van Gorcum.

Fairclough, N. (2003). *Analysing discourse: textual analysis for social research*. London/New York: Routledge.

Holliday, A. et al. (2010) *Intercultural communication*. New York: Routledge.

Hooghe, M., de Swert, K., Walgrave, S. (2005). *Nieuws op televisie*. Culemborg: Centraal Boekhuis BV.

Sageman, M. (2008). *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Smulders, W., Ruiters, F. (1996). *Literatuur en moderniteit in Nederland 1840-1990*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Wijfjes, H. (2004). *Geschiedenis van de journalistiek 1950 – 2000*. Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers.

Artikelen en rapporten

Benford, R.D., Snow, D.A. (2000). Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment. *Annual Review of Sociology*, 26, pp. 611-639. Geraadpleegd op 1 maart 2015: <http://www.jstor.org/stable/223459>.

Berger, M. (2004). Niet alle boosheid is islamitisch, maar alle moslims zijn boos. *International Spectator*, 58(11), pp. 539-542. Geraadpleegd op 1 maart 2015:

http://www.internationalespectator.nl/system/files/20041100_is_art_berger.pdf.

Berger, M. (2011). Islamisering van het Westen of verwesterlijking van de islam? *Internationale Spectator*, 65(10), pp. 503-507. Geraadpleegd op 1 maart 2015: http://www.internationalespectator.nl/system/files/20111000_is_art_berger.pdf.

Berger, M. (2007). *Islam in Europe: A clash of tolerances*. Den Haag: Clingendael. Geraadpleegd op 1 maart 2015: http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20070500_cdsp_art_berger.pdf.

Bleich, E. (2011). What is Islamophobia and how much is there? Theorizing and measuring an emerging comparative concept. *American Behavioral Scientist*, 55(12), pp. 1581-1600. DOI: 10.1177/0002764211409387

CBS (2014). *Jaarrapport integratie 2014*. Den Haag: auteur. Geraadpleegd op 1 maart 2015 van <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/E6878ED8-0347-4ED0-8A8D-360AB79022B2/0/jaarrapportintegratie2014pub.pdf>.

Dijk, T.A. van (1995). Aims of critical discourse analysis. *Japanese discourse*, 1, pp. 17-27. Geraadpleegd 15 juni via <http://discourses.org/OldArticles/Aims%20of%20Critical%20Discourse%20Analysis.pdf>

El Farissi, N. (2008). *Beeldvorming van Nederland en Nederlanders in Binnen- en buitenlandse dagbladen vanaf 2002 tot 2006* [masterscriptie]. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Elsinger, D. (2013). *Demografische krimp is een doemscenario...toch? Een inhoudsanalyse van krantenberichten naar de beeldvorming over demografische krimp* [masterscriptie]. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Ghorashi, H. (2010). "Dutchness" and the migrant "other": From suppressed superiority to explicit exclusion. *Journal of Global and Historical Anthropology*, pp. 106–111. DOI:10.3167/fcl.2010.560109

- Ghorashi, N. (2005). Multiculturalism and citizenship in the Netherlands. *Isim review*, 15. Geraadpleegd op 15 juni via https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/16978/ISIM_15_Multiculturalism_and_Citizenship_in_the_Netherlands.pdf?sequence=1
- Koole, T, Thije, J.D. ten (1994) *The Construction of Intercultural Discourse. Team discussions of educational advisers* [Utrecht: diss.]. Amsterdam / Atlanta: RODOPI.
- Kortweg, A.C. (2005). De moord op Theo van Gogh: Gender, religie en de strijd over de integratie van migranten in Nederland. *Migrantenstudies*, 21(4), pp. 205-223. Geraadpleegd op 1 maart 2015: <http://www.migrantenstudies.nl/wp-content/uploads/MS-2005-NR4-P205-223.pdf>.
- Kroon, R. van der (2005). *Muslims in de media*. [masterscriptie]. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Langelaar, S. (2009). *Nederland in beweging? Categoriëring m.b.t. Nederland en Nederlanders in binnen- en buitenlandse kranten vanaf de moord op Pim Fortuyn* [masterscriptie]. Universiteit Utrecht.
- Latten J, Jong A de. (2005). Nieuwe bevolkingsprognose CBS: Veel verandering, weinig groei. *Demos*, 21(1), pp. 5-8.
- Laurence, J. (2007). *Integrating Islam: A new chapter in "church-stage" relations*. Boston: Boston College.
- Gijsberts, M., Lubbers, M. (2009). Wederzijdse beeldvorming. *Jaarrapport integratie 2009*, pp. 254-288. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Ministerie van Veiligheid en Justitie (z.d.) *Jihadisme en jihadistisch terrorisme*. Geraadpleegd via <https://www.nctv.nl/onderwerpen/tb/watisterrorisme/jhadisme-jihadistische-terrorisme/>
- Maliepaard, M., Gijsberts, M. (2012). *Muslim in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Maly, I. (2007). *Cultu(u)rENpolitiek. Over media, globalisering en culturele identiteiten*. Antwerpen: Garant.
- Phalet, K. (red.), Wal, J. ter (red.) (2004). *Moslim in Nederland. De publieke discussie over de islam in Nederland: Een analyse van artikelen in de Volkskrant 1998-2002*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Prins, B. (2002). Het lef om taboes te doorbreken. Nieuw realisme in het Nederlands discours over multiculturalisme. *Migrantenstudies*, 4, pp. 241-254. Geraadpleegd op 1 maart 2015: <http://www.migrantenstudies.nl/wp-content/uploads/MS-2002-NR4-P241-254.pdf>.
- Prins, B. (1997). *The Standpoint in question: Situated knowledge and the Dutch minorities discourse* [doctoral dissertation]. Utrecht: University of Utrecht.
- Ruigrok, N. (2012). *De impact van Pauw & Witteman*. Amsterdam: Nederlandse Nieuwsmonitor. Geraadpleegd op 1 maart 2015: http://www.hetbriefjevanbleker.nl/files/2012/11/impact_Pauwwitteman.pdf.
- Shadid, W.A. (2005). Berichtgeving over moslims en de islam in de westerse media: Beeldvorming, oorzaken en alternatieve strategieën. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 33(4), pp. 330-346. Geraadpleegd op 1 maart 2015: http://www.manavzw.be/_files/Berichtgeving%20over%20moslims%20en%20de%20islam%20in%20de%20westerse%20media%20-%20Shadid%202005.pdf
- Shadid, W.A. (2000). Voorlichting in een multiculturele samenleving. *Voorlichting in een risicovolle informatiemaatschappij. Theorieën, werkwijzen en perspectieven*, Samsom, pp. 145-162. Alphen aan den Rijn: Samsom.
- Spruyt, B., Elchardus, M. (2012). Are anti-Muslim feelings more widespread than anti-foreigner feelings? Evidence from two split-sample experiments. *Ethnicities*, 12(6), pp. 800-820. DOI: 10.1177/1468796812449707
- Thornborrow, J. (2007). Narrative, opinion and situated argument in talk show discourse. *Journal of Pragmatics*, 39, pp. 1436-1453. UK: Elsevier.

Verthé, K. (2005). *De hoofddoekenkwestie in het VRT Journaal* [masterscriptie]. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.

Vrooman, C., Boelhouwer, J., Gijsberts, M. (2014). *Verschil in Nederland. Sociaal en cultureel rapport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Weaver, D.H. (2007). Thoughts on Agenda Setting, Framing, and Priming. *Journal of Communication*. DOI:10.1111/j.1460-2466.2006.00333.x

Woltering, T. (2005). *De invloed van beelden op beeldvorming in beeld gebracht. De invloed van mediaboodschappen op de beeldvorming over moslims onderzocht* [masterscriptie]. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Websites

Algemene Nederlandse Spraakkunst. Geraadpleegd op 13 maart via <http://ans.ruhosting.nl/e-ans/index.html>

Bijlagen

Bijlage A. Voorbeeld analysetabel informerende berichtgeving

Tekstfragment	Kern- of referentiewoord	Eigenschapswoord- of cluster (propositie)	Samenvatting (macropropositie)
<p>“Een jaar later waren er weer problemen en bedreigingen en die hadden te maken met publicaties in het tijdschrift over fundamentalistische moslims. Die satirische publicaties werden door sommige moslims als beledigend ervaren.”</p>	Moslims (x2)	Fundamentalistische	<p>Publicaties over fundamentalistische moslims worden door sommige moslims als beledigend ervaren.</p> <p><i>-De islam ligt niet op één lijn met de westerse waarden-</i></p>
<p>“Tegelijkertijd zien we een reactie die gericht is tegen moslims, door moskeeën aan te vallen”</p>	Moslims	-	<p>Er is een tegen moslims gerichte reactie welke zich uit in het aanvallen van moskeeën.</p> <p><i>-Moslims zijn slachtoffer van de terreurdaden en krijgen te maken met anti-moslimsentimenten-</i></p>
<p>“We staan tegen geweld, zij aan zij, het heeft dus niks te maken met islamgeweld of elke andere vorm van religie”</p>	Islam-	Geweld	<p>Zij aan zij staan we tegen geweld welk niks te maken heeft met de islam of elke andere vorm van religie.</p> <p><i>-Moslims en niet-moslims maken één vuist tegen terreur-</i></p>
<p>“Ik zie wel dat we de afgelopen 10/15 jaar een enorme focus hebben op alles wat met de islam te maken heeft, dat mensen daar steeds meer angstig voor zijn</p>	Islam (x2)	Overwegend vredelievende religie	<p>De islam is een overwegend vredelievende religie; deze daden zijn niet afkomstig van de islam, maar er is de afgelopen 10/15 jaar is wel een enorme focus en angst gekomen voor alles wat met de islam te maken</p>

en daar maak ik me zorgen om, omdat ik denk dat dit overwegend een vredelievende religie is zoals andere religies dit ook zijn en dat dit geen daden zijn die afkomstig zijn van de islam.”			heeft.
“De aanslag die terreur was in naam van de islam was aan de orde in veel landen.”	Islam	-	<p>-Dit geweld heeft niets te maken met islam of moslims; zij zijn niet verantwoordelijk-</p> <p>De aanslag in naam van de islam was in veel landen aan de orde.</p> <p>-De islam, moslims, terrorisme en veiligheid staan al langer ter discussie in Europa-</p>
“Volgens de Franse premier Manuel Valls is Frankrijk in staat van oorlog met het terrorisme en de radicale islam.”	Islam	Radicale	<p>Frankrijk is in oorlog met het terrorisme en de radicale islam.</p> <p>-Onder moslims, binnen de islam, bevindt zich een dreigende, radicale stroming-</p>
“Ik denk dat het heel erg belangrijk is dat ook de moslims met name hier massaal afstand van nemen en zeggen dit kan niet, onder geen enkele omstandigheid is dit te rechtvaardigen.”	Moslims	-	<p>Het is belangrijk dat moslims massaal afstand nemen van de terreuraanslagen.</p> <p>-Het is belangrijk dat moslims zich publiekelijk uitspreken over de terreurdaden-</p>

Bijlage B. Voorbeeld analysetabel verhalende berichtgeving

Tekstfragment	kern-of referentiewoord	Eigenschapswoord- of cluster (propositie)	Samenvatting (macropositie)
“Ik vind het van groot belang dat in zo’n demonstratie eenheid wordt uitgestraald en ik hoop ook heel erg dat veel moslims in zo’n demonstratie zullen meedoen.”	Moslims	-	Het is van groot belang dat ook veel moslims demonstreren tegen het terrorisme. <i>-Het is belangrijk dat moslims zich publiekelijk uitspreken over de terreurdaden-</i>
“Het hele verhaal van kom niet aan onze profeet en we gaan je een lesje leren, dat is zo radicaal in strijd met een rechtstaat die ook moslims beschermt.”	Moslims	Beschermd door de rechtstaat	De terreurdaden naar aanleiding van het beledigen van de profeet is in strijd met de rechtstaat die ook moslims beschermt. <i>-De islam ligt niet op één lijn met de westerse waarden-</i>
“Een groot signaal van de moslimmaatschappij wel steunt dat men hard opzegt voor diezelfde vrijheid van meningsuiting waar wij hier in Nederland voor strijden.”	Moslim-	Maatschappij	Ook de moslimmaatschappij staat op voor de vrijheid van meningsuiting waar in Nederland voor gestreden wordt. <i>-Moslims en niet-moslims maken één vuist tegen terreur-</i>
“Je kan niet zomaar zeggen dat de moslims die hier in Nederland naar een moskee gaan dat geloof aanhangen, sterker nog, die zijn slachtoffer hiervan.”	Moslims	In Nederland, slachtoffer	De moslims in Nederland zijn slachtoffer van de terreurdaden. <i>-Moslims zijn slachtoffer van de terreurdaden en krijgen te maken met anti-moslimsentimenten-</i>
“Jihadistische moslims, Nederlandse moslims, die naar Syrië of wat dan ook gaan en die teruggehaald worden zeg vang die jongens nou op, kijk wat er aan de hand is met ze; nee, paspoort afpakken,	Moslims (x2)	Jihadistische, Nederlandse	De terroristische moslims die terugkomen uit bijvoorbeeld Syrië moeten de grens over worden gezet zonder paspoort. <i>-Moslims, islam, terrorisme en veiligheid staan al langere tijd ter discussie in Europa-</i>

grens overzetten.”			
“Bij Theo hadden we het idee dat iedere moslim zichzelf moest gaan bewijzen, en nu is het totaal anders, we weten dat zij niet representatief zijn voor mensen van Noord-Afrikaanse afkomst of voor moslims.”	Moslim Moslims	- -	We weten nu dat de terroristische moslims niet representatief zijn voor moslims in het algemeen. <i>-Onder moslims, binnen de islam, bevindt zich een dreigende, radicale stroming-</i>
“Klopt het wat Tofik zegt; het gaat niet om een strijd tussen moslims en het Westen, dit is een intern probleem voor islam en voor moslims?”	Moslims (x2) Islam	- -	De vraag is of dit inderdaad een strijd is tussen moslims met betrekking tot de islam. <i>-De islam zou door moslims intern moeten worden bediscussieerd-</i>
“Een heleboel moslims storen zich eraan dat zij ter verantwoording worden geroepen of om een reactie worden gevraagd voor iets wat totaal niets met hun leven of opvattingen te maken heeft.”	Moslims	Storen zich	Een heleboel moslims storen zich eraan dat zij verantwoording moeten afleggen voor iets waarmee zij niets te maken hebben. <i>-Dit geweld heeft niet te maken met de islam of moslims; zij zijn niet verantwoordelijk-</i>

Bijlage C. Voorbeeldanalyse geïnterviewde moslims informerende berichtgeving

Spreker: Yassin Elforkani

Positie: Vertegenwoordiger van contactorgaan 'Moslims en Overheid'

Etnische achtergrond: Marokkaans-Nederlands

Tekstfragment	Discoursrol
<p>Identificatie door anderen 1)“Verschillende moslimorganisaties hebben ook gereageerd op de aanslag in Parijs. Het centrum ‘Moslim en Overheid’ vindt het afschuwelijk wat er gebeurd is.</p> <p>Zelfidentificatie 2)“Ja we weten ook nog niet wie het zijn, dus dat zal de komende tijd nog moeten blijken. Uiteindelijk is er een gruwelijke terreurdaad ontstaan, als het blijkt dat het vanuit een terreur islamitische hoek komt, dan kunnen de spanningen natuurlijk groeien, daar moeten we allemaal alert op zijn, maar ja we worden elke dag geconfronteerd bijna met zulke uitingen en dat betekent dat we in Nederland onze verantwoordelijkheid extra moeten dragen. Het is klaar met weggijken, het is klaar met aanpakken, het is hard ageren tegen elke vorm van een terroristische daad.”</p>	<p>Identificatie door anderen Yassin Elforkani wordt voorgesteld als vertegenwoordiger van het contactorgaan ‘Moslims en Overheid’ en lijkt hiermee te worden aangesproken op zijn institutionele kennis. Naast zijn rol als <i>institutioneel-expert</i>, kan de rol van <i>immigrant-expert</i>, gezien de culturele achtergrond van (de leden van) het contactorgaan en hemzelf, worden verondersteld. Hij lijkt te worden aangesproken op zijn institutionele en culturele kennis. Dit laatste omdat hij zelf Marokkaans is.</p> <p>Zelfidentificatie Aan zijn reactie te merken, neemt hij de rol van <i>institutioneel-expert</i> in door oplossingsgericht en professioneel te spreken over de bestrijding van terrorisme binnen de Nederlandse samenleving aan de hand van termen als termen ‘wij’, ‘aanpakken’ en ‘alert zijn’. Zijn eigen achtergrond benoemt hij niet, waardoor hij de rol als <i>immigrant-representant</i> niet erkent.</p>

Spreker: Nourdin el Ouali

Positie: Politicus NIDA Rotterdam

Etnische achtergrond: Marokkaans-Nederlands

Tekstfragment	Discoursrol
<p>Identificatie door anderen 1)“Verschillende moslimorganisaties in ons land veroordelen de aanslag in Parijs. Het contactorgaan ‘Moslims en Overheid’ vindt het afschuwelijk wat er is gebeurd en dezelfde reactie komt van de op de islam geïnspireerde politieke partij uit Rotterdam.”</p>	<p>Identificatie door anderen Nourdin el Ouali wordt voorgesteld als vertegenwoordiger van de op de islam geïnspireerde politieke Rotterdamse partij NIDA en wordt daarmee in de rol van <i>institutioneel-expert</i> geplaatst; hij lijkt aangesproken te worden op zijn kennis vanuit die positie. Daarnaast kan de rol van <i>immigrant-expert</i> worden verondersteld door</p>

2)“De bijeenkomst in Rotterdam wordt onder meer bijgewoond door de moslimgeoriënteerde partij NIDA.”

3)“Schaamt u zich als moslim dat uw geloof wordt misbruikt voor zo’n actie?”

Zelfidentificatie

4)“Voor mij zijn het gewoon verknipte geesten. Mensen die met maskers en Kalasnikov denken dat ze op deze manier het geloof verdedigen klaarblijkelijk. Kijk wat wij moeten doen als samenleving is een heel duidelijk signaal afgeven, dat we dit soort terroristen, dit soort moordenaars absoluut moeten veroordelen, unaniem. Het doel van dit soort mensen is vaak ook om een wicht te drijven binnen de samenleving en dat mogen we absoluut niet laten gebeuren.”

5)“Ik ga eerst en boven alles natuurlijk als mensen, ook als moslim, ook als volksvertegenwoordiger.”

6)“Ik denk niet dat het een kwestie is van schamen. Ik walg van soortgelijke acties, of ze nou worden gepleegd door moslims of door christenen of door andersgelovigen.”

zijn culturele achtergrond en die van de organisatie. Hij wordt tevens aangesproken op zijn kennis en zienswijze als moslim, zoals in fragment 3 naar voren komt.

Zelfidentificatie

In zijn reactie spreekt hij in termen van ‘wij’, ‘de samenleving’ en denkt hij oplossingsgericht, vanuit zijn rol als *institutioneel-expert*. Daarnaast benoemt hij in fragment 5 zijn moslimidentiteit, waardoor hij zelf tevens de rol van *immigrant-representant* inneemt.

Spreker: Amédy Coulibaly

Positie: Gijzelnemer supermarkt

Etnische achtergrond: Noord-Afrikaans-Frans

Tekstfragment	Discoursrol
Identificatie door anderen	Identificatie door anderen
1)“Heeft u contact gehad met de broers van de actie bij Charlie Hebdo?”	In de presentatie van deze spreker worden de terreurdaden en de organisatie hiervan benoemd. Ook deze spreker wordt in de rol van <i>institutioneel-expert</i> geplaatst.
2)“Heeft u ook andere acties gepland, gezamenlijk?”	Zelfidentificatie
3)“Vandaag werd bekend dat de man die vrijdag vier mensen vermoordde in een joodse supermarkt waarschijnlijk nog een aanslag heeft gepleegd. De politie denkt dat hij woensdag een hardloper heeft neergeschoten; die raakte ernstig	In de fragmenten 4 en 5 brengt de spreker de waarden van de terroristische organisatie naar voren en benoemt de organisatie van de terreurdaden. Hiermee wordt de rol als <i>institutioneel-expert</i> erkend. Als vertegenwoordiger van IS, kan ook de rol van

gewond. Een dag later schoot Amedy Coulibaly een agente dood en vrijdag pleegde hij de aanslag in de supermarkt waar hij zelf omkwam. Op militanten websites is een video verschenen waarin Coulibaly de verantwoordelijkheid van de terreurdaden opeist.”

immigrant-representant worden verondersteld.

Zelfidentificatie

4)“Ja, we hebben alles afgestemd.”

5)“Nee, alleen in het begin. Zij zouden naar Charlie Hebdo gaan en ik naar de politieagent.” Jullie vallen het kalifaat aan en IS. Dan vallen wij jullie aan. Bepalen jullie wat er gebeurt in de wereld? Nee, dat laten we niet toe. We zullen vechten.”

Spreeker: Onbekende moslimspreker (x2)

Positie: Burger, concertbezoeker al Raglan Kabir

Etnische achtergrond: Islamitisch

Tekstfragment	Discoursrol
<p>Identificatie door anderen 1)“Kritiek op IS en de samenleving; het publiek vindt het prachtig.”</p>	<p>Identificatie door anderen Deze spreker worden in de rol van <i>immigrant-expert</i> geplaatst, aangezien deze sprekers vanuit een Nederlands perspectief onderdeel zijn van de islamitische gemeenschap.</p>
<p>Zelfidentificatie 2)“Je kunt niet dealen met wat er gebeurt is in de regio zonder gevoel voor humor.”</p>	<p>Zelfidentificatie De eigen achtergrond wordt niet benoemd, dus zij positioneren zich niet in de rol van <i>immigrant-representant</i>.</p>
<p>3)“Het is ons verdedigingsmechanisme. Als het lastig wordt, proberen we er altijd grappen over te maken en erom te lachen.”</p>	

Bijlage D. Voorbeeldanalyse geïnterviewde moslims verhalende berichtgeving

Spreker: Onbekende moslim

Positie: Jihadist

Etnische achtergrond: Islamitisch

Tekstfragment	Discoursrol
<p>Identificatie door anderen 1)“We hebben beeld van iemand die in Aleppo Nederlands sprak en daar duidelijk was om te strijden.”</p> <p>Zelfidentificatie 2)“Zie en kijk toe, o toeschouwers. Zie wat Amerika en haar bondgenoten hebben gedaan. Sta op en doe wat, onderneem iets. Desnoods sta je op en verricht je een sterke, stevige daad tegen de Nederlandse overheid, want de Nederlandse overheid die steun biedt aan Amerika.”</p>	<p>Identificatie door anderen Deze spreker wordt voorgesteld als terrorist, als representant van een terroristische organisatie. Deze persoon wordt in de rol van <i>institutioneel-expert</i> geplaatst.</p> <p>Zelfidentificatie Hij benoemt de eigen etnische achtergrond niet, maar spreekt vanuit het belang van de jihad. Er is een duidelijk <i>institutioneel belang</i> en daarnaast positioneert de spreker zich daarmee als, in zijn ogen, aanhanger van de islam, waardoor hij tevens de rol van <i>immigrant-representant</i> vervult.</p>

Spreker: Meiden van halal (x2)

Positie: Meiden van halal

Etnische achtergrond: Islamitisch-Nederlands

Tekstfragment	Discoursrol
<p>Identificatie door anderen 1)“En over dit lied belandt Hans later in een stevige discussie over humor en belediging met die meiden van halal.”</p> <p>Zelfidentificatie 2)“Waarom heeft u ons beledigd? Wat vond u daar grappig aan? Waarom heeft u de behoefte om ons te beledigen? U vond het grappig en dacht; ik doe het gewoon even.”</p> <p>3)“Waar ligt voor u de grens? Dus eerst mensen helemaal warm maken en laten koken en dan zeggen; daar ligt voor mij de grens. U beledigt heel veel mensen.”</p>	<p>Identificatie door anderen In dit fragment worden twee vrouwen als zijnde moslima's voorgesteld en daarmee in de rol van <i>immigrant-expert</i> geplaatst.</p> <p>Zelfidentificatie In fragment 2 spreekt de moslima van 'ons' en 'beledigen'. Hiermee duidt zij op het beledigen van moslims door Hans Teeuwen. Ook in fragment 3 wordt dit aan de orde gesteld, waardoor beide sprekers de rol van <i>immigrant-representant</i> innemen.</p>

Spreker: Ahmed Aboutaleb

Positie: Burgemeester van Rotterdam

Etnische achtergrond: Marokkaans-Nederlands

Tekstfragment	Discoursrol
<p>Identificatie door anderen 1)“Even terug naar Aboutaleb die gisteravond in <i>Nieuwsuur</i> natuurlijk opmerkelijk was, die ‘rot op’ zei. Dat is weinig diplomatiek voor een burgemeester en zeer uit het hart; een woedende burgemeester. Hij heeft gesproken, ik denk een uurtje geleden, we hebben dat niet gezien, in Rotterdam uiteraard. Laten we even kijken naar Aboutaleb twee uurtjes geleden.”</p> <p>2)“Ahmed Aboutaleb heeft veel indruk gemaakt met wat hij heeft gezegd op twee momenten de afgelopen dagen. Hij typeert zichzelf als een woedende moslim.” (Jinek)</p>	<p>Identificatie door anderen Aboutaleb wordt in de rol van <i>institutioneel-expert</i> geplaatst, in zijn rol als burgemeester, maar er wordt tevens in fragment 2 benoemd dat hij zichzelf typeert als woedende moslim. Hij wordt dus tevens in de rol van <i>immigrant-expert</i> geplaatst.</p> <p>Zelfidentificatie Hij spreekt in fragment 3 duidelijk vanuit zijn rol als burgemeester, in termen als ‘wjsamenleving’, oplossingsgericht en met betrekking tot ‘Rotterdam’. Hij benoemt in deze fragmenten zijn eigen achtergrond niet, maar heeft die wel aan de orde gesteld (zoals Jinek aangeeft). Daarom neemt hij ook de rol van <i>immigrant-representant</i> in.</p>
<p>Zelfidentificatie 3)“Als de vrijheid van het woord bedreigd wordt, past ons maar één ding; onze stem nog luider laten horen, nog luider laten horen, nog luider laten horen. Tegen de Parijzenaren zeg ik uit Rotterdam: ‘Parijs, beste Parijzenaren, beste vrienden. Rotterdam brengt u vanavond een steunbetuiging. Ik, Ahmed Aboutaleb, ben normaal gesproken burgemeester van Rotterdam, maar vanavond ben ik Parijzenaar en heet ik Charlie. Het doden van onschuldige mensen, waar dan ook ter wereld, mag nooit met gelatenheid worden geslagen. In Rotterdam investeren we in vrede, in een <i>wjsamenleving</i> waar plek is voor iedereen die de rechtstaat eerbiedigt en een warm hart toedraagt. Daarom roep ik alle inwoners van Rotterdam en iedereen die de vrede liefheeft, om onze tolerante <i>wjsamenleving</i> te</p>	

verdedigen, om met mij, de gemeenteraad en alle Rotterdammers, voor te gaan in de strijd. Niet verdeeld, maar samen. Niet met wapens, maar met woorden. Niet met haat, maar met liefde. Dames en heren, laat Parijs horen en zien, dat wij achter hen staan.”

4)“Al die goedwillende moslims, al die mensen, willen we graag samenhouden in wat ik noem de *wij-samenleving*. Als je humoristen niet ziet zitten die een krantje maken, ja, mag ik het zo zeggen; rot toch op.”

Spreker: Chérif Kouachi

Positie: Moslimterrorist, actie Charlie Hebdo

Etnische achtergrond: Marokkaans-Frans

Introductie

Identificatie door anderen

1)“Een van de terroristen, dat zagen we net al even in het korte journaal wat hiervoor zat, maar een ander heeft vanmiddag gebeld met een Franse tv-zender en gezegd namens wie hij opereert.”

Zelfidentificatie

2)“Ik, Chérif Kouachi, ben gestuurd door de Jemenistische afdeling van al Qaeda. Ik ben daar geweest en Anouar al Awlaki heeft mij gefinancierd.”

Discoursrol

Identificatie door anderen

In de presentatie van deze spreker wordt met name zijn rol als terrorist en de organisatie waarvoor hij werkt benoemd. Hij wordt hiermee in de rol van *institutioneel-expert* geplaatst. Er wordt in dit fragment niet bedoeld op zijn kennis als islamiet.

Zelfidentificatie

Ook in zijn reactie benoemt hij met name de organisatie waarvoor hij werkt. Daarnaast, aangezien hij aanhanger van al Qaeda is en zij het idee hebben te handelen uit naam van de islam, positioneert hij zichzelf ook in de rol van *immigrant-representant*.

Bijlage E. Geïnterviewden informerende journalistieke berichtgeving

Spreker	Rol	Etnische achtergrond
Hans brom	Buitenlandredacteur	Nederlands
President Hollande	President Frankrijk	Frans
Stéphane Charbonnier	Hoofdredacteur Charlie Hebdo	Frans
Nicolas Sarkozy	Voormalig president Frankrijk	Frans
Cameron	Premier Groot-Brittannië	Engels
Geert Wilders	Partijleider PVV	Nederlands
Sybrand van Haersma Buma	Partijleider CDA politicus	Nederlands
Harry van Bommel	SP politicus	Nederlands
Jelle van Buren	Terrorisme-expert	Nederlands
Martin Schulz	Voorzitter Europese commissie	Duits
Bernard Cazeneuve S'exprime	Minister van binnenlandse zaken Frankrijk	Frans
Lodewijk Asscher	PvdA politicus en minister van sociale zaken en werkgelegenheid	Nederlands
Ivo Opstelten	VVD politicus en minister van justitie en veiligheid	Nederlands
Ruben Oppenheimer	Cartoonist	Nederlands
Willem Holtrop	Cartoonist	Nederlands
Frits van Exter	Hoofdredacteur vrij Nederland	Nederlands
Halbe Zijlstra	VVD politicus	Nederlands
Diederik Samsom	PvdA partijleider	Nederlands
Dick Schoof	Nationaal coördinator terrorismebestrijding	Nederlands
Premier Valls	Premier Frankrijk	Frans
Christiaan Ruesink	Hoofdredacteur AD	Nederlands
Glenn Schoen	Terrorisme deskundige	Nederlands
Ronald Ockhuijsen	Adjunct-hoofdredacteur het Parool	Nederlands
Eberhard van der Laan	Politicus PvdA en Burgemeester van Amsterdam	Nederlands
Sjuul Paradijs	Hoofdredacteur van de telegraaf	Nederlands
Mark Rutte	VVD Partijleider en premier van Nederland	Nederlands
Paul van Vliet	Cabaretier	Nederlands
Fred Crone	Politicus PvdA en burgemeester van Leeuwarden	Nederlands
Jeanette Bougrab	Partner van hoofdredacteur Charlie Hebdo Stéphane Charbonnier	Frans
Ronald Plasterk	PvdA politicus en minister van Binnenlandse Zaken	Nederlands
Jeanine Hennis-Plasschaert	VVD politica en minister van	Nederlands

	defensie	
Marine le Pen	Leider van front Nationale	Frans
Ronald Pronk	Politiebond ANPV	Nederlands
Otto Adang	Politieacademie	Nederlands
Jan Willem Duyvendak	Hoogleraar sociologie	Nederlands
Niels Beugeling	Persmuseum Amsterdam	Nederlands
Kim Putters	Directeur Sociaal Cultureel Planbureau	Nederlands
Michel Catalano	Directeur drukkerij	Frans
George Clooney	Acteur	Amerikaans
President Correa	President van Ecuador	Ecuadoriaans
Premier Netanyahu	Premier van Israël	Israëlish
Minister Kerry	Buitenlandse zaken VS	Amerikaans
Minister le Drian	Defensie Frankrijk	Frans
Lilian Iepère	Gegijzelde drukkerij Dammartin- en Goelle	Frans
Gerrit van de Kamp	Politiebond ACP	Nederlands
Luz	Cartoonist	Frans
Alexander Pechtold	Fractievoorzitter D66	Nederlands
Willem Alexander	Koning van Nederland	Nederlands
Jan van Zanen	Burgemeester Utrecht	Nederlands
Michel Prudhomme	Directeur tour de France	Frans
Saskia Dekkers	Europa correspondent	Nederlands
Rob de Wijk	Terrorisme-expert	Nederlands
Mantasse Animais	jihaddeskundige	Nederlands
Jos Collignon	Cartoonist Volkskrant	Nederlands
Philippe Val	Redacteur Charlie Hebdo	Frans
Sébastien Pietrasanta	Politicus socialistische partij Frankrijk	Frans
Edwin Bakker	Hoogleraar terrorisme en contraterrorisme	Nederlands
Dan Linsky	VML politiechef Boston	Amerikaans
Esther Voet	Directeur Centrum informatie en documentatie Israël	Nederlandse
Caroline Foures	Publicist Charlie Hebdo	Frans
Silvie Kaufmann	Commentator le monde	Frans
Laurent Blanc	Trainer PSG	Frans
Lassana Bathily	Medewerker joodse supermarkt	Frans
Michel Catalano	Directeur drukkerij	Frans
Youness Bousenna	Student journalistiek	Frans
Matthieu Jublin	Student journalistiek	Frans
Jules Dekiss	Student journalistiek	Frans
Vincent Grimault	Student journalistiek	Frans
Maurits Berger	Islamoloog universiteit Leiden	Nederlands
Matteo Salvini	Politiek leider Liga noord	Italiaans
Minister Holder	Minister van justitie in Amerika	Amerikaans
Simon Cuper	Columnist Financial Times	Brits
Alexander Gauland	Vice-voorzitter 'Alternative für Deutschland'	Duits
Angela Merkel	Bondskanselier	Duits

Ayaan Hirsi Ali	Activiste en politica	Somalisch-Amerikaans
Michel Wieviorka	Socioloog	Frans
Elisabeth Levy	Hoofdredacteur 'le causeur'	Frans
Kurt Westergaard 80	Cartoonist	Deens
Bas Heijne	Columnist NRC handelsblad	Nederlands
Frank Paauw	Politiechef Rotterdam	Nederlands
Joost Swarte	Tekenaar	Nederlands
Paul Scheffer	Hoogleraar Europese studies	Nederlands
Bart Schuurman	Terrorisme onderzoeker Universiteit Leiden	Nederlands
Elliot Higgins	Onderzoekspecialist	Brits
Rudi Wester	Journalist	Nederlands
Tom Jansen	Cartoonist Trouw	Nederlands
Magali Serre	Documentairemaakster France 3	Frans
Pieter Cobelens	Voormalig hoofd MIVD	Nederlands
Peter vanderMeersch	Hoofdredacteur NRC	Belgisch
Jan van Putten	Oud-commandant BBE	Nederlands
Guillaume Denoix de Saint Marc	Organisatie slachtoffers van terrorisme	Frans
Robert McFadden	Terrorisme expert	Amerikaans
Michel Wieviorka	Socioloog	Frans
Frederic Khaiat	Broer van slachtoffer Charlie Hebdo	Frans
Binyomin Jacobs	Opperrabbijn	Nederlands
Han Busker	Politiebond NPB	Nederlands
Mariëlle Koekepeer	Opiniepanel	Nederlands
Felix Olivier 100	Filmregisseur	Frans
Alexandra Schwartsbrot	Adjunct-hoofdredacteur Libération	Frans
Patrick Moreau	Boetiekhouder	Frans
Daan Weggemans	Centrum voor terrorisme en contraterrorisme	Nederlands
Onbekende spreker (x103)	Burger, politie, militair, joodse ondernemer, demonstrant, vakbond, onderzoeksleider openbaar ministerie Frankrijk, demonstrant Pegida, weduwe slachtoffer, medewerker joodse supermarkt, Rabbijn, medewerker Charlie Hebdo, kioskhouder, advocaat, woordvoerder witte huis.	Nederlands Frans Braziliaans Engels Italiaans Duits Amerikaans
Yassin Elforkani	Vertegenwoordiger van 'moslims en de overheid' Rol: institutioneel-expert en cultuur-representant	Marokkaans-Nederlands
Farid Azarkan	Samenwerkingsverband van Marokkaanse-Nederlanders Rol: institutioneel expert en cultuur-representant.	Marokkaans-Nederlands
Nourdin el Ouali	Politicus Nida Rotterdam	Marokkaans- Nederlands

	Rol: institutioneel-expert en cultuur-representant	
Ahmed Aboutaleb	Politicus PvdA	Marokkaans-Nederlands
	Rol: institutioneel-expert en cultuur-representant	
Said Bouharrou	Bestuurslid Al Moslimin Moskee	Marokkaans-Nederlands
	Rol: institutioneel expert en cultuur-representant	
Chérif Kouachi	Moslimterrorist, actie Charlie Hebdo	Marokkaans-Nederlands
Amédy Coulibaly	Gijzelnemer Franse supermarkt	Noord-Afrikaans-Frans
Assia Benziane	Loco-burgemeester Fontenay sous bois	Islamitisch-Nederlands
	Rol: institutioneel-expert en cultuur-representant	
Zafer Aknar	Hoofdredacteur LeMan	Turks
	Rol: institutioneel expert en cultuur-representant	
Ali Osman Zor	Hoofdredacteur Adimlar	Turks
	Rol: institutioneel-expert en cultuur-representant	
Malek merabet	Broer van doodgeschoten agent	Islamitisch-Frans
	Rol: cultuur-representant	
Nasr Bin Ali Alenesi	Leider al Qaeda Jemen	Islamitisch
	Rol: cultuur-representant en institutioneel-expert	
Abou Llias	Verdachte jihadist	Marokkaans-Nederlands
Hassan Bleibel	Cartoonist	Islamitisch
Zineb el Rhazoui	Journaliste Charlie Hebdo	Marokkaans-Frans
	Rol: institutioneel-expert en moslimrepresentant	
Karim Bonyaouzan	Medewerker islamitische winkel 'Sara'	Islamitisch-Nederlands
	Rol: institutioneel-expert en cultuur-representant	
Rahma Bavelaar	Meld Islamofobie	Islamitisch-Nederlands
	Rol: institutioneel-expert en cultuur-representant	
Montasser alde'emeh	Jihad onderzoeker	Palestijns-Belgisch
	Rol: institutioneel-expert	
Nabil el Nasri	Voorzitter van de landelijke moslimfederatie	Islamitisch-Frans
	Rol: institutioneel-expert en cultuur-representant	
Ahmed Markouch	Politicus PvdA	Marokkaans-Nederlands
Taoufik Ben Yahia	Jongerenorganisatie Argan	Marokkaans-Nederlands
Kazim Erdogan	Voorzitter Turkse vereniging	Turks-Duits
Altun Icoz	Psychotherapeut	Turks-Duits
Hasna Bouazza	Publiciste	Marokkaans-Nederlands
Naima Ajouaau	'Niet mijn Islam'	Marokkaans-Nederlands

Halim el Madkouri	Radicaliseringsexpert	Marokkaans-Nederlands
Mohamed Abttoy	Cartoonist	Marokkaans-Nederlands
Ebru Umar	columnist	Turks-Nederlands
Hassen Chalghoumi 29	Imam moskee Drancy	Marokkaans-Frans
Onbekende moslimsprekers (x27)	Burger, Bandlid satirisch-islamitische band al Raglan Kabir, voorzitter van Duitse Centrale raad voor Moslims, leden van de Turkse vereniging, woordvoerder buitenlandse zaken Iran, aanhangers 'Niet mijn Islam', geleerde al Azhar, terrorist.	Islamitisch (Frans, Nederlands, Duits, Egyptisch, Midden-Oosten)

Bijlage F. Geïnterviewden verhalende journalistieke berichtgeving

Spreker	Rol	Etnische achtergrond
Arnold Karskens	The post online	Nederlands
Sybrand van Haersma-Buma	Politicus CDA	Nederlands
Jeanette Bougrab	Vrouw van hoofdredacteur Charlie Hebdo	Frans
President Hollande	President Frankrijk	Frans
Jojanneke van den Berg	Presentatrice en journalist	Nederlands
Tom Egbers	Presentator	Nederlands
Frits van Exter	Hoofdredacteur Vrij Nederland	Nederlands
Stéphane Charbonnier	Hoofdredacteur Charlie Hebdo	Frans
Jort Kelder	Programmamaker	Nederlands
Claudia de Breij	Cabaretier	Nederlands
Prem Radhakishun	Columnist	Nederlands
Ruben L Oppenheimer	Cartoonist	Nederlands
Joep Bertrams	Cartoonist	Nederlands
Hans Teeuwen	Cabaretier	Nederlands
Youp van 't Hek	Cabaretier	Nederlands
Theo Maassen	Cabaretier	Nederlands
Jan Jaap van der Wal	Cabaretier	Nederlands
Erik van Muiswinkel	Cabaretier	Nederlands
Wilfred de Bruijn	Journalist	Nederlands
Bert Koenders	Minister Buitenlandse zaken	Nederlands
Jon Stewart	Daily show	Amerikaans
Philippe Remarque	Hoofdredacteur Volkskrant	Nederlands
Beatrice de Graaf	Terrorisme expert	Nederlands
Sywert van Lienden	Student	Nederlands
Joost Zwagerman	Schrijver	Nederlands
Markt Rutte	Minister-president	Nederlands
Marc-Marie Huijbregts	Cabaretier	Nederlands
Frénk van der Linden	Schrijver	Nederlands
Frits Barend	Programmamaker/journalist	Nederlands
Onbekende spreker	Politie	Nederlands
Erben Wennemars	Schaatser	Nederlands
Theo Kingma	Fotograaf	Nederlands
Felix Rottenberg	SP politicus	Nederlands
Rabbin Batou Hattab	Rabbin	Frans
Jeroen Smit	Hoogleraar journalistiek	Nederlands
Eberhard van der Laan	Burgemeester van Amsterdam	Nederlands
Frank Renout	Verslaggever Parijs	Nederlands
Bas Heijne	Schrijver/columnist	Nederlands
Giel Beelen	Radio DJ en presentator	Nederlands
Onbekende spreker (x5)	Burger	Frans
Hans van Baalen	Europarlementariër VVD	Nederlands
Kustaw Bessems	Journalist Volkskrant	Nederlands
René Moerland	Oud-correspondent Frankrijk en NRC journalist	Nederlands
Annabell van der Berghe	Arabist	Belgisch
Annelies Beck	Journalist VRT	Belgisch
Glenn Schoen	Terrorisme-expert	Nederlands
Pieter Broertjes	Burgemeester Hilversum	Nederlands
Marine le Pen	Leider Front Nationale	Frans

Damiaan Denys	Psychiater en hoogleraar angst	Belgisch
Hans Jaap Melissen	IS-Kenner	Nederlands
Onbekende spreker (x6)	Burgerdemonstranten	Nederlands
Huub stapel	Acteur	Nederlands
Diederik Samsom	PvdA partijleider	Nederlands
Stefan de Vries	Correspondent Frankrijk	Nederlands
Bart Schut	Journalist de Groene Amsterdammer	Nederlands
Tjeerd Royaards	Cartoonist	Nederlands
Luz	Medewerker Charlie Hebdo	Frans
Arnold Karstens	Onderzoeksjournalist <i>The Post Online</i>	Nederlands
Nikki Sterkenburg	Journalist Elsevier	Nederlands
Geert Wilders	PVV fractieleider	Nederlands
Annabel Nanninga	Columnist	Nederlands
Madeleine van Toorenborg	CDA kamerlid	Nederlands
Joram van Klaveren	VNL kamerlid	Nederlands
Halbe Zijlstra	Fractievoorzitter VVD	Nederlands
Judit Neurink	Journalist	Nederlands
Mark Koster	Mediadeskundige	Nederlands
Gregorius Nekschot	Cartoonist	Nederlands
Paul Jansen	Politiek commentator	Nederlands
Daniel Bar-On	Joodse ondernemer	Nederlands
Esther Voet	Centrum informatie en documentatie Israël	Nederlands
Syp Wynia	Politiek commentator	Nederlands
Ivo Opstelten	Minister van veiligheid	Nederlands
Mariëlle van Essen	Advocaat	Nederlands
Danny Mekic	Internetexpert	Nederlands
Onbekende spreker (x6)	Burger	Nederlands
Agnés Michard	Burger	Frans-Nederlands
Leerling kunstopleiding (x7)	Leerling	Nederlands
Sheila Sitalsing	Columnist Volkskrant	Nederlands
Onbekende spreker	Jihadist	Islamitisch
Meiden van halal (x2)	Meiden van Halal	Islamitisch-Nederlands
Fidan Ekiz	Programmamaker	Turks-Nederlands
Ahmed Aboutaleb	Burgemeester van Rotterdam	Marokkaans-Nederlands
Onbekende spreker (x2)	Leerling	Islamitisch-Nederlands
Onbekende spreker	Moeder van slachtoffer Charlie Hebdo	Islamitisch
Nasr bin Ali Alenesi	Leider Al Qaeda Jemen	Islamitisch
Yassin Elforkani	Imam	Marokkaans-Nederlands
Ahmed Markouch	Tweede kamerlid PvdA	Marokkaans-Nederlands
Brahim Bourzik	Hoofdredacteur moslimkrant Rol: vertegenwoordiger	Marokkaans-Nederlands
Esmâa Alariachi,	Moslima (meiden van halal) Rol: vertegenwoordiger	Marokkaans-Nederlands
Tofik Dibi	Oud-tweedekamerlid Groenlinks	Marokkaans-Nederlands
Chérif Kouachi	Moslimterrorist	Marokkaans-Nederlands
Abdulmohaimen Amer	Moslim	Marokkaans-Nederlands
Souad Mokhtari	Moslima	Marokkaans-Nederlands
Malika Ouacha	Moslima	Marokkaans-Nederlands
Taoufik Ben Yahia	Projectleider Argan	Marokkaans-Nederlands

Ramazan Yuce	Voorzitter Sultan Ahmed Moskee	Turks-Nederlands
Onbekende spreker (x2)	Liker van <i>Niet mijn Islam</i>	Marokkaans-Nederlands
Onbekende spreker	Niet-liker van <i>Niet mijn Islam</i>	Marokkaans-Nederlands